

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

**Utváření regionální identity v novoosídleneckém
pohraničí českých zemí po roce 1945 na příkladu
Sušicka**

Lucie Chudlařská

© 2010 ČZU v Praze

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Akademický rok 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Lucie Chudlařská

obor Hospodářská a kulturní studia

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze
čl. 16 určuje tuto bakalářskou práci.

Název tématu: **Utváření regionální identity v novoosídleneckém
pohraničí českých zemí po roce 1945 na příkladu
Sušicka**

Struktura bakalářské práce:

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika
3. Teoretický rámec práce
4. Vymezení lokality Sušicka
5. Nucený odchod německého obyvatelstva na Sušicku po 2. světové válce
6. Nové příchody a návraty obyvatel do českého pohraničí aneb Novoosídlenecké Sušicko
7. Nové utváření regionální identity - hledání starých a vytváření nových kořenů domova pohraničních obyvatel v oblasti Sušicka
8. Závěr
9. Seznam literatury
10. Přílohy

Rozsah původní zprávy: 30 - 40 stran

Seznam odborné literatury:

- Bartošová, J.: Zmizelé Čechy-Sušice. Praha: Paseka, 2007.
Hendl, J.: Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005.
Houžvička, V., Novotný, L. a kol.: Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.
Kastner, Q.: Osídlování českého pohraničí od května 1945. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996.
Čapek, F., Slezák, L., Vaculík, J.: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno: Cerm, 2005.
Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha: Academia, 1991.
Seibt, F.: Německo a Češi. Praha: Academia, 1996.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Lucie Kocmánková**

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2010

Vedoucí katedry

Děkan

V Praze dne: 19.11.2008

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Utváření regionální identity v novoosídleneckém pohraničí českých zemí po roce 1945 na příkladu Sušicka" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2010

_____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí práce ing. Lucii Kocmánkové a konzultantce Mgr. Sandře Kreisslové za námět na téma bakalářské práce a cenné rady a připomínky. Dále bych ráda poděkovala milým pracovníkům Muzea Šumava v Sušici, zejména potom Mgr. Zdeňce Řezníčkové, která mi při získávání stěžejních informací zkoumané problematiky velice pomohla. Chtěla bych také poděkovat pracovníkům Horské synagogy v Hartmanicích a to zejména řediteli Mgr. Václavu Divišovi a průvodkyni Boženě Stejskalové. Obrovský dík patří především skupině narátorů, kteří byli ochotni vyprávět své příběhy, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. V neposlední řadě děkuji také JUDr. Ondřeji Kulhavému za četné rady a připomínky, dále též paní Věře Kalné a Mgr. Monice Břínkové.

Utváření regionální identity v novoosídleneckém pohraničí českých zemí po roce 1945 na příkladu Sušicka

---

Making of the regional identity in the new-settled border-land in Bohemia after the year 1945 on the example of Sušicko region

Souhrn

Stěžejním výzkumným záměrem předkládané bakalářské práce je získat odpověď na výzkumnou otázku, týkající se konstrukce regionální identity na příkladu novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 v oblasti Sušicka, současně je snahou definovat hlavní faktory, které ovlivnily formování tohoto druhu lidské identity. Vše se týká první vlny osídlenců ve zkoumané pohraniční oblasti.

Jedním z faktorů, které ovlivnily regionální identitu novoosídlenců byl bezesporu odsun německy mluvících obyvatel z pohraničí. Proto je primárně kladena otázka, jak probíhal samotný odsun na Sušicku, a jak tuto problematiku reflektují samotní narátoři. Dále a především je to samotný osidlovací proces, který v našem výzkumu zaujímá významnou pozici. Je tudíž nutné postihnout základní charakter různých skupin, které po roce 1945 přicházejí do námi vymezené oblasti a ptát se po motivu jejich příchodu.

Stěžejní pro zodpovězení výzkumné otázky, je tázání se po procesu konstrukce domova, jakožto jednoho ze zvláštních typů regionální identity, u jednotlivých narátorů. Současně dojde k zařazení dotazovaných osob do jednotlivých typů regionální identity - tedy základní, zvýšené či zda se jedná o lokální patrioty (aktivní regionální identita). S konstrukcí regionální identity v pohraničí je také neodmyslitelně spjat fenomén hranice, a tudíž závěr studie je věnován právě této problematice.

Summary

The main research aim of this bachelor' work is to gain an answer to a research question concerning a framework of regional identity by way of an example new-settled of borderland after year 1945 in Sušicko region. Further, this work defines the primary factors that influenced the formation of this kind of the human identity. Everything is refer to the first wave of settlers in examined borderland area.

One of the factors that influenced regional identity of new-settled was resettlement of German spoken inhabitants from the borderland. For that reason, the question is posed how the resettlement itself took place in Sušicko region and how narrators themselves characterized the problems. Further, it is the process of settlement that takes an important position in this work. It is necessary to note the basic characters of various groups that come to this define area after year 1945 and it is also needful to take up interest in motive of their arrival. The principal for replying the research question is to querying the process of construction of home, as the one of the unusual types of regional identity, at individual narrators. Concurrently, respondents are placed into individual types of regional identity - fundamental, increased or if they are local patriot. The phenomenon of borderline is linked with the construction of regional identity in borderland area, consequently this problematics is described at the end of this work.

Klíčová slova: odsun, znovuosídlení, narátor, identita, regionální identita, domov, hranice, pohraničí, Němci, Češi, reemigranti, Sušicko

Keywords: transfer, resettlement, narrator, identity, regional identity, home, border, borderland, Germans, Czechs, re-emigrants, Sušicko region

OBSAH

1. ÚVOD.....	10
2. CÍL PRÁCE A METODIKA.....	12
2.1 Cíl práce.....	12
2.2 Metodika.....	13
3. TEORETICKÝ RÁMEC PRÁCE.....	17
3.1 Seznámení se základními pojmy užívanými ve zkoumané problematice.....	17
3.1.1 „České pohraničí“, hranice.....	17
3.1.2 Identita, regionální identita.....	17
3.1.3 Domov.....	18
3.1.4 Odsun či vyhnání Němců z Československa?.....	18
3.2 Odsun německy mluvících obyvatel z Československa a jeho průběh v zrcadle odborné literatury.....	19
3.2.1 „Divoký odsun“.....	19
3.2.2 Postupimská konference a následný organizovaný odsun německého obyvatelstva.....	21
3.3 Proces osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce.....	24
3.3.1 Zemědělské osídlování.....	24
3.3.2 Nezemědělské osídlování.....	26
3.3.3 Reemigrace a usídlování zahraničních krajanů.....	27
3.3.4 Komunistický puč jako jeden z faktorů nedostatečného osídlení československého pohraničí.....	28
3.4 Regionální identita obyvatel českého pohraničí.....	30
3.4.1 Typy regionální identity.....	31
3.4.2 Domov jako zvláštní druh regionální identity a jeho konstrukce.....	32
4. VYMEZENÍ LOKALITY SUŠICKA.....	34
4.1 Terénní výzkum.....	34
5. NUCENÝ ODCHOD NĚMECKÉHO OBYVATELSTVA NA SUŠICKU PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	36
5.1 Odsun Němců s ohledem na situaci ve městě Sušice.....	38
5.2 Odsun Němců na Sušicku očima narátorů.....	38
5.3 Návraty „německého živlu“ na české území pohledem informátorů.....	41
6. NOVÉ PŘÍCHODY A NÁVRATY OBYVATEL DO ČESKÉHO POHRANIČÍ ANEB NOVOOSÍDLENECKÉ SUŠICKO.....	44
6. 1 Motivace příchodu jednotlivých narátorů do pohraničí.....	46
7. NOVÉ UTVÁŘENÍ REGIONÁLNÍ IDENTITY – HLEDÁNÍ STARÝCH A VYTVÁŘENÍ NOVÝCH KOŘENŮ DOMOVA POHRANIČNÍCH OBYVATEL V OBLASTI SUŠICKA.....	49
7.1 Typy regionální identity obyvatel pohraničí podle poznatků z výzkumu.....	49
7.2 Domov jako zvláštní druh regionální identity zkonstruovaný jednotlivými informátory.....	50
7.3 Hranice s Bavorskem v názorech narátorů.....	53
7.4 Další neopomenutelné faktory, jež pomohly narátorům sžít se s „vykořeněným“ krajem a přispěly též ke konstrukci regionální identity.....	54
8. ZÁVĚR.....	58
9. SEZNAM LITERATURY.....	61
10. PŘÍLOHY.....	64

10.1 Seznam psaných a obrazových příloh	64
10.1.1 Příloha číslo 1: Seznam zkratk užívaných v bakalářské práci.....	65
10.1.2 Příloha číslo 2: Pravidla pro přepis rozhovoru podle Jany Noskové	66
10.1.4 Příloha číslo 3: Německo-český místopisný slovník	67
10.1.4 Příloha číslo 4: Bývalý politický sušický okres vymezený v roce 1900	69
10.1.5 Příloha číslo 5: Internovaní Němci v Sušici.....	70
10.1.6 Příloha číslo 6: Zaniklá obec Stodůlky	71
10.1.7 Příloha číslo 7: Zaniklá obec Hůrka.....	72
10.1.8 Příloha číslo 8: Zaniklá obec Zhůří.....	73
10.1.9 Příloha číslo 9: Zaniklá fara v Prášilech	74
10.1.10 Příloha číslo 10: Neprostupná železná opona u hranic s kapitalistickým Bavorskem.....	75
10.1.11 Příloha číslo 11: Železná opona u hranic s Bavorskem se zaměřením na ostnaté dráty a pozorovací strážní věž PS	76
10.1.12 Příloha číslo 12: Hraniční pásmo	77
10.1.13 Příloha číslo 13: Volyňské kolchoznice.....	78
10.1.14 Příloha číslo 14: Kostel svatého Mořice na Mouřenci	79

1. ÚVOD

Motto: „*Omšelost drolivých zdí a smutek věcí opuštěných vane ze starých domů, kam se nastěhovali noví lidé, kteří s nimi ještě nesrostli. Přítomnost je ještě všude spjata s odešlým životem neviditelnými vlákny; stačí kradmý dotek, aby se ticho rozeznělo starými hlasy a znameními. Na každém kroku potkáváme tuchu tohoto pomínulého života (...)*“ (Stehlík 1970: 72)

Problematika předkládané bakalářské práce se zabývá utvářením regionální identity u obyvatel novoosídleneckého pohraničí českých zemí se zaměřením na Sušicko. Jednotlivé kapitoly se orientují na proces konstrukce regionální identity u obyvatel, kteří po druhé světové válce přicházejí do pohraniční oblasti v okolí Sušice. Hledají se faktory, jež ovlivnily utváření této identity u první vlny osídlenců ve zkoumané oblasti.

Zkoumaná problematika si bezesporu zaslouží velkou pozornost, neboť se jedná o významné období dějin Československé republiky spojené nejen s výměnou obyvatelstva, ale také s koloběhem života v pohraničních oblastech. Po odsunu německy hovořícího obyvatelstva z Československa se znovuosídlení pohraničí stalo obrovským „boomem“, o němž se hovořilo na většině území tehdejší Československé republiky. Odsun Němců, proces osídlování a doosídlování pohraničí, politická situace, jež je nerozlučně spjatá s neprostupnou železnou oponou - to vše byly nejdůležitější faktory, které ovlivnily regionální identitu obyvatel československého pohraničí.

Odsun Němců a následné znovuosídlení pohraničí bylo a je i v současnosti velice kontroverzní téma. V obou případech lidé opustili své domovy a odešli do neznáma, což s sebou přinášelo mnohá úskalí. Celý proces osídlování československého pohraničí je samozřejmě migrační událostí, která v sobě nese určité specifikum, neboť lidé ve většině případů migrují za prací, lepšími životními podmínkami a vyšší životní úrovní. Pohraničí žádnou z těchto alternativ nabídnout nemohlo. Tito lidé, kteří po druhé světové válce do pohraničí přišli, si museli od základu vybudovat vše, co jiní považují za samozřejmé – zázemí, domov, najít novou práci a zařadit se do běžného společenského života, vypořádat se s velice drsnými přírodními podmínkami, které zejména na Šumavě vládou a také s následnou politickou situací, jež vedla ke zřízení železné opony, omezení svobody a změnám ve vnímání fenoménu hranice. S těmito skutečnostmi se nebylo lehké pro

obyvatele pohraničí vyrovnat, a proto si myslím, že je žádoucí věnovat pozornost a zdokumentovat, zda se lidé dokázali plně přizpůsobit novému prostředí a zda mohou říci „tady se cítím doma“, nebo jestli neustále touží po svém rodném domově a kraji a oblast pohraničí pro ně zůstane navždy cizí a vykořeněná.

2. CÍL PRÁCE A METODIKA

2.1 Cíl práce

Stěžejním výzkumným záměrem předkládané bakalářské práce je získat odpověď na výzkumnou otázku, týkající se konstrukce regionální identity na příkladu novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 v oblasti Sušicka, současně je snahou definovat hlavní faktory, které ovlivnily formování tohoto druhu lidské identity.

Bakalářská práce se skládá celkem z deseti hlavních kapitol. Metodologická část vychází především z biografické metody, jež je využita v terénním výzkumu, a metody analýzy dokumentů, o kterou se opírá studium písemných pramenů. Kapitola třetí představuje teoretická východiska a poslední blok kapitol obsahuje empirickou část dané problematiky.

Teoretická část práce obsahuje seznámení se základními pojmy jako je pohraničí, hranice, identita, regionální identita, odsun, domov apod. Nedílnou součástí teoretického rámce je odborná literatura, jež se věnuje zkoumané problematice.

Empirická část bakalářské práce začíná kapitolou týkající se terénu, ve kterém bylo prováděno empirické šetření. Zde je vymezena lokalita Sušicka (vesnice, města), jež jednoznačně zasáhne do výzkumného šetření.

Jedním z faktorů, které umožnily znovuosídlení československého pohraničí, byl odsun německy mluvícího obyvatelstva po druhé světové válce. Z tohoto důvodu se další kapitola zaměřuje na jeho průběh ve zkoumané oblasti. Zde se samozřejmě také nabízí otázka, zda u novoosídlenců na Sušicku existuje obava z návratu „německého živlu“ na naše území a jak české obyvatelstvo nahlíží na skutečnost, že se Němci do pohraničí neustále vracejí, navštěvují své „domovy“, investují do oprav církevních památek, čímž oživují předešlý ráz krajiny a zároveň probouzejí zlomky původního genia loci. Tyto německé návraty ovšem vyplývají z romantického vnímání „Heimat“, který v českém jazyce nemá odpovídající ekvivalent, neboť vyjadřuje velice emotivní vazbu s vědomím kořenů a tímto je odlišen od německého výrazu „zu Hause“ – doma, být doma ve smyslu každodennosti (Laštovková 2007: 88).

V následující kapitole je hlavní oblastí problematizování samotné znovuosídlení Sušicka. Tématem zkoumání jsou skupiny osídlenců přicházející do pohraničí v okolí Sušice. Problematika průběhu celého osídlovacího procesu, jednotlivých motivačních

prostředků a nástrojů používaných k tomu, aby Šumava po odsunu Němců nezůstala úplně prázdná, je též neopomenutelnou součástí této kapitoly.

Poté přichází stěžejní kapitola empirie a to samotné utváření regionální identity u novoosídlenců na Sušicku. Právě tato kapitola nejvíce odpoví na výzkumnou otázku. Hlavním předmětem zkoumání bude tudíž tazání se po konstrukci domova, kdy tento fenomén chápeme jako označení zvláštního druhu regionální identity. Konkrétně nás bude zajímat, zda a popřípadě jak se informátoři dokázali vyrovnat s novým a dosud neznámým prostředím a plně se s ním sžít. Současně dojde k zařazení dotazovaných osob do jednotlivých typů regionální identity - tedy základní, zvýšené či zda se jedná o lokální patrioty (aktivní regionální identita).

Komunistický převrat po roce 1948, který je v pohraničí o pár let později spojen se stavbou železné opony, nás vede k orientaci na výzkum fenoménu hranice a to nejen v regionálním smyslu, ale i v celonárodním měřítku, neboť v průběhu dvacátého století tento pojem nabýval jiných rozměrů než dosud a to především díky již zmíněné politické situaci.

Neopomenutelnou součástí zkoumané problematiky jsou nejrůznější obrazové dokumenty a fotografie, které dokládají a zpřesňují poznatky výzkumu. Část materiálu tohoto typu je obsahem poslední kapitoly předkládané bakalářské práce ve formě příloh. Čtenář uvidí obraz několika obcí ve čtyřicátých letech dvacátého století a následné porovnání místa na začátku století jednadvacátého, fotografie dokumentující odsun v Sušici, dále železnou oponu ze soukromého archivu jednoho z narátorů a podobně.

2.2 Metodika

Bakalářská práce se opírá o konkrétní životní příběhy (biografická vyprávění), odbornou literaturu a zčásti o archivní materiál. Z metodologického hlediska je pro předkládanou bakalářskou práci velkým přínosem disertační práce Jany Noskové (2007) *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Tato kniha je zde uvedena, neboť podrobně vysvětluje biografickou metodu, kterou autorka při terénním výzkumu použila, především její aplikaci u konkrétních případech. V knize nalezneme doporučení při prepisování interview, aby získané informace byly co nejméně zkreslené. Další literatura využitá v metodologické části je kniha Jana Hendla (2005) *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, která v jedné z kapitol též rozvádí

biografickou metodu a podává návod, jak získat kvalitní a co nejvíce objektivní data pomocí již zmíněné metody.

Pro literární rešerši k problematice procesu odsunu se stěžejní knihou stalo dílo Tomáše Staňka (1991) *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Jednotlivé kapitoly této knihy podrobně popisují situaci „divokého odsunu a očišťování republiky“ v prvních měsících po osvobození a s nimi spojené excesy spáchané na Němcích, dále průběh a doznívání řádného či organizovaného transferu v Československu. Autor knihy tyto skutečnosti vždy dává do kontextu s reakcemi a názory okolního světa. Historických prací, jež dokumentují odsun obyvatel německé národnosti z Československa, je samozřejmě velké množství. Téma bakalářské práce v tomto ohledu odkazuje na spolehlivý zdroj informací – historika Tomáše Staňka, jenž se specializuje na oblast česko-německých vztahů, postavení německé menšiny v českých zemích v průběhu dvacátého století, odsun a perzekuce obyvatelstva komunistickým režimem ve čtyřicátých a padesátých letech dvacátého století.

Stěžejní knihou pro problematiku novoosídlenického pohraničí je monografie historiků Františka Čapka, Lubomíra Slezáka a Lukáše Vaculíka (2005) o novém osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Zmíněná kniha rozebírá zásadní poválečné změny v pohraničí, kde podrobně zachycuje jednotlivé aspekty těchto změn. Kapitola sedmá v empirické části, jež se zabývá utvářením regionální identity, se v teoretické části opírá o knihu sociologů Václava Houžvičky, Lukáše Novotného (2007) *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí: sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Druhá kapitola zmíněné knihy, napsaná profesorem sociologie Františkem Zichem, se zaměřuje na regionální identitu obyvatel západního českého pohraničí.

K jasnému získání odpovědí na hlavní a jednotlivé dílčí výzkumné otázky lze ve výzkumu nejlépe dojít pomocí kvalitativních metod. Stěžejní kvalitativní metody, podle nichž je ve výzkumu postupováno, jsou biografická metoda a metoda analýzy dokumentů.

Biografická metoda se v Čechách rozvíjí krátkou dobu. Pomocí biografické metody dokáže tazatel získat přehled o zásadních okamžicích narátora (vypravěče),¹ které se odehrály během jeho života (Nosková 2007: 21). Odchod do jiného, prázdného a neznámého kraje, nové budování domova mezi nejdůležitější události v životech narátorů

---

¹ Bakalářská práce užívá termíny narátor, vypravěč a informátor, která jsou považována za synonyma.

bezesporu patří. Jinými slovy řečeno, biografická metoda umožňuje „vnoření se“ do subjektivního vztahu, což následně vede k hlubšímu poznání samotného narátora, jeho jednání a identity (Zich 2003: 25) – v tomto případě regionální. Jako technika sběru dat při použití biografické metody je využito narativní a polostandardizované interview.

Jestliže tazatel postupuje ve výzkumu biografickou metodou a jako techniku sběru dat zvolí narativní interview, získává biografický materiál, kterým je životní příběh. Při vyprávění životního příběhu dává narátor tazateli možnost pochopit a porozumět nejen osobnosti vypravěče, ale i jeho celému životnímu světu. Tato metoda také umožňuje narátorovi vylíčit svůj příběh tak, aby si ozřejmil jeho smysluplnost (Nosková 2007: 21). Tyto skutečnosti patří mezi přednosti zvolené metody. Biografická metoda podléhá kritice zastánců kvantitativního výzkumu, neboť kvalitativními metodami, kam samozřejmě patří i zmíněná biografická metoda, nelze zaručit dostatečnou reliabilitu a validitu - kvalitativním výzkumem uskutečněným biografickou metodou tedy nelze jeho opakováním za stejných podmínek získat shodné výsledky a tyto výsledky také neodpovídají skutečnosti (Majerová, Majer 2006: 29).

Mezi nevýhody biografické metody je řazena otázka subjektivity kontra objektivity. Po získání biografického materiálu není zřejmé, jak s ním nakládat, analyzovat a následně i publikovat, aby výpověď narátora zůstala dostatečně objektivní a nebyla výzkumníkem nijak zkreslována. Jako řešení se nabízí doslovné přepisování narativního či polostandardizovaného interview, kde budou zaznamenány veškeré emoce vypravěče – smích, pláč, vztek apod., což samozřejmě zvyšuje reliabilitu a validitu kvalitativního výzkumu (Nosková 2007: 25).

Na průběh interview může působit celá řada vnějších faktorů, kdy rozhovoru může být přítomna třetí osoba, která narátorův životní příběh může zcela ovlivnit a zkreslit důležité informace. V této oblasti se celá řada autorů rozchází, neboť někteří tvrdí, že přítomnost další osoby může mít na vyprávěný příběh pozitivní dopad – připomene vypravěči důležité informace, jež dosud neřekl (Tamtéž, 50-51).

Jedna z nevýhod narativního interview je i skutečnost, že všichni lidé nejsou schopni bez jakékoli pomoci vyprávět celý životní příběh. Tazatel velice často musí mít připraveny základní otázky, jejichž pomocí dokáže získat stěžejní informace nutné pro kvalitní výzkum. Narativní interview se tedy někdy může změnit v semistandardizovaný

neboli polostandardizovaný rozhovor (rozhovor s návodem), kdy tazatel detailněji rozvíjí odpovědi respondenta pomocí dalších otázek (sond) (Hendl 2007: 174).

Ke klasickým metodám humanitních věd patří i analýza dokumentů, která byla v průběhu výzkumu často využívána. Jedná se především o články v časopisech, novinách, sbornících týkající se znovuosídlení zkoumané lokality. Empirická část seznamující s odsunem a osídlením Sušicka se opírá o analýzu dokumentů a zčásti o archivní materiál.

3. TEORETICKÝ RÁMEC PRÁCE

3.1 Seznámení se základními pojmy užívanými ve zkoumané problematice

3.1.1 „České pohraničí“, hranice

Vymezení pojmu „pohraničí českých zemí“ není jednoduchým úkolem. Přináší s sebou mnohá úskalí stejně jako při stanovení jakékoliv hranice - mezi západním a východním světem nebo pohraničím a vnitrozemím. Pohraniční oblasti můžeme popsat jako území hraničních okresů České republiky, které se dotýkají současných státních hranic s Německem, Polskem a Rakouskem, kde do konce druhé světové války převažovalo německé obyvatelstvo, jenž bylo od počátku minulého století, jako výraz nacionální odlišnosti od ostatního obyvatelstva země nazýváno jako „sudetskí Němci“ (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 9-10).

Pohraničí lze též charakterizovat jako periferní oblast, v níž je menší intenzita kontaktu s centrem. Ve většině případů se jedná o hornaté území, neboť státní hranice jsou často vedeny přes hřebeny hor či podél řeky. Je to prostor, v němž se nachází hranice dvou státních celků, které je častým dějištěm různých konfliktů nebo naopak vzájemné spolupráce. Oblast pohraničí se též musí potýkat s geografickou a ekonomickou nevýhodou vůči vnitrozemí (Kastner 1996: 10).

3.1.2 Identita, regionální identita

Obsah pojmu identita je asi nejlépe zkoumán pomocí biografického výzkumu, kdy na otázky typu „kdo jsem“, „co jsem“, „kam patřím“, „od koho se odlišuji“, „s kým nebo s čím se ztotožňuji“ a „vůči komu, čemu se vymezuji“ atd., odpovídají lidé v souvislosti s vyprávěním jejich životních příběhů, a následnou analýzou a interpretací zjištěných informací. Pomocí vyprávění vlastního příběhu si dotyčný jedinec zároveň potvrzuje vlastní identitu. Identita člověka v sobě obsahuje několik „identifikací“, které jsou zároveň hierarchicky uspořádané. Něco jedinec chápe jako důležité, jiné věci jsou pro něj v daném okamžiku méně důležité. Hierarchizace jednotlivých identifikací se během života neustále proměňuje. Je tedy zřejmé, že identitu člověka nelze chápat jako vždy danou strukturu, v některých okamžicích tedy dochází ke změně identity jedince. Je nutné dodat, že identita

není zcela jednoznačná, neboť lidé si během života svou identitu uvědomují pouze částečně a podle následné situace ji postupně dotvářejí (Zich 2003: 17-20).

Regionální identita vyjadřuje vztah lidí k nějakému místu a to zpravidla k místu, kde člověk prožívá svůj život. Jedná se o to, do jaké míry se člověk s příslušným místem ztotožňuje, jak ho chápe a vymezuje mu hranice od ostatního okolí, jak ho nazývá. Celkově vzato, jak silné je ztotožnění lidí s určitým prostorem, jenž může být různě intenzivní (Zich 2007: 49).

Pojem region může být vymezen nejedním způsobem. Může se jednat o administrativní členění (kraj, město, obec), jenž je dále vnitřně členěno a organizováno. Takový region má také svůj administrativní název, který se ovšem nemusí shodovat s pojmenováním, jenž je používáno v každodenní komunikaci lidí (Zich 2003: 22). Za region je také možné považovat nikterak ohraničené či historicky a zvykově vymezené území – Chebsko (Egerland), Hanácko, Opavsko, Broumovsko, Sušicko (Zich 2007: 49).

3.1.3 Domov

Jedná se o označení zvláštního druhu regionální identity. Domovem je často označováno místo, kam patříme, kam se vracíme, kde hledáme jistou oporu a pomoc především od rodičů a příbuzných. Pod pojmem domov si většina lidí představí místo, kde se narodili, našli kamarády, prožili dětství, dospívání, první lásky a další významné okamžiky v jejich životech. Z tohoto důvodu první vlna osídlenců československého pohraničí nemůže považovat za svůj domov místo, kam se po válce přistěhovali. U starší generace osídlenců se z tohoto důvodu často nachází fenomén „dvojího domova“ – domovem se pro ně stalo nejen místo narození, ale také pohraničí (Tamtéž, 53-54).

3.1.4 Odsun či vyhnání Němců z Československa?

Postupimská konference tří velmocí („velká trojka“), pojednávající též o odsunu německy mluvících obyvatel 1. srpna 1945, dospěla k závěrečnému rozhodnutí, jež se stalo důležitým momentem pro následující vývoj zejména pohraničních oblastí Československa. Konference schválila toto usnesení: *„Tři vlády prozkoumaly tuto otázku po všech stránkách a uznaly, že německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsku, Československu a Maďarsku, bude třeba odsunout do Německa. Jsou za jedno v tom, že jakýkoliv odsun musí být prováděn spořádaně a lidsky.“* (Semotanová a kol. 2007: 338)

Termínem odsun se rozumí počet zhruba 3 milionů² Němců, kteří v letech 1945-1948 opustili Československou republiku, neboť byli v důsledku druhé světové války prohlášeni za státně nespolehlivé obyvatelstvo. Tehdejší československý prezident Edvard Beneš chtěl doslova „odgermanizovat a očistit Československo od zrádných elementů“ (Staněk 1991: 59). Transfer Němců měl několik fází. V prvních poválečných měsících je nazýván jako „divoký odsun“ provázen mnoha excesy a útoky na německé občany ze strany československého obyvatelstva. Nelidské chování a zacházení s Němci po květnu 1945 bylo u Čechoslováků doprovázeno pocitem odplaty za „okleštění republiky“ po Mnichovské dohodě v roce 1938 Německem, se kterým se čeští obyvatelé nikdy nedokázali vyrovnat. Na začátku roku 1946 začíná již řádný odsun, který přetrvává až do konce roku 1946 (Semotanová a kol. 2007: 338).

Tato událost je vystižena v literatuře několika odlišnými termíny – transfer, přesídlení (v německém jazyce „Umsiedlung“, „Überführung“), dále odsun, přestěhování („Aussiedlung“), vyhoštění („Ausweisung“) či vyhnání („Vertreibung“, „Austreibung“), používaný zejména u západoněmeckých bavorských politiků (Antonín, Bezecný 2008: 297). Česko-německá komise historiků pojmenovala „divoký odsun“ jako vyhánění („Vertreibung“) a již „organizovaný odsun“ jako „vysídlení“ (Zwangaussiedlung“) (Beneš, Jančík 2002: 219). V dané studii je užíváno pojmu „odsun“, který je v českém jazykovém prostředí nejfrekventovanějším a předložená odborná literatura s ním také pracuje.

3.2 Odsun německy mluvících obyvatel z Československa a jeho průběh v zrcadle odborné literatury

3.2.1 „Divoký odsun“³

Termínem „divoký odsun“ se označuje období prvních měsíců, které následovaly po osvobození Československé republiky v roce 1945. Během „divokého odsunu“ se

---

² Určení celkového počtu vysídleného německého obyvatelstva je nesnadný úkol. Jednotlivé číselné údaje se mohou od sebe odlišovat, neboť některé statistiky zahrnují i obyvatelstvo vysídlené v tzv. „divokém odsunu“ a jiné tuto skutečnost nezohledňují. Celkové údaje jsou též sestavovány k různému datu, což výsledný počet určitě ovlivňuje (Staněk 1991: 237).

³ Jak již bylo řečeno v kapitole základních pojmů, problematika odsunu bývá nazývána různou terminologií. V bezprostředně poválečném období byla českou stranou tato událost vnímána jako „očista“ respektive „národní očista“ doprovázená touhou vytvořit zcela národní stát bez nespolehlivých částí menšin - bez Němců a Maďarů (Beneš, Jančík 2002: 219).

československé úřady v chaotické situaci „zbavili“ celkem 660 000⁴ Němců, kteří byli doslova vyhnáni z republiky. Způsob provádění „živelního odsunu“ německého obyvatelstva bylo nepochybně provázeno nespočetnými excesy, neboť značná euforie a opojení z konce války, porážky nacismu a fašismu, konce teroru vybičovalo Čechy k tvrdé odplatě vůči Němcům. Ti měli nyní zaplatit za příkoří, jež muselo československé obyvatelstvo vytrpět během šesti let trvajících války. Veškeré represe v průběhu „živelních odsunů“ byly československou společností rovněž vnímány jako daň za nelidské chování totalitního fašistického a nacistického systému, se kterým se většina Němců zmotnila. Nepřehledná situace prvních poválečných měsíců zločiny spáchané na Němcích velice podporovala. Revoluční chování se u českého obyvatelstva projevovalo v různé míře – jednalo se o činy symbolické povahy, ale také o krajní nenávist vůči Němcům a všemu německému spojenou s týráním a vraždami.⁵ Pro takové jednání se vžil dobový termín „gestapismus“ (Tamtéž, 210).

Podle dekretu z 19. května 1945 byla německá menšina prohlášena za státně nespolehlivé obyvatelstvo a dekretem z 2. srpna 1945 pozbyli všichni českoslovenští Němci (oficiálně se vyjmutí z odsunu vztahovalo na aktivní antifašisty a oběti nacismu) státní občanství. (Tamtéž, 205, 211). Tyto právní úkony byly doprovázeny celou řadou restriktivních opatření proti sudetským Němcům – všeobecná pracovní povinnost, zbavení volebního práva, měli přesně stanovené hodiny, kdy mohli chodit nakupovat⁶, používat městskou dopravu pouze pro dojíždění do práce apod. Jedním z dalších opatření vůči německé menšině v ČSR bylo i jejich označení bílou páskou s písmenem „N“. Němci označení za antifašisty nosili pásy bíločervené nebo rudé. Další restriktivní opatření se týkalo konfiskace německého majetku, kterým až do okamžiku přidělení novoosídlencům spravoval Fond národní obnovy (dále jen FNO).⁷ Z veřejného života byla zároveň odstraňována němčina – docházelo k přejmenování německých názvů měst

---

⁴ Práce československých autorů věnované problematice odsunu Němců z ČSR uvádějí obvykle údaj 660 000 Němců, kteří byli vysídleni v „revolučním odsunu“. Je nutné podotknout, že se jedná o pouze hrubé odhady a propočty (Staněk 1991: 116).

⁵ Českoslovenští vojáci v pohraničí se chovali podle tzv. Desatera: „*Němec zastal naším nesmiřitelným nepřitelem. Nepřestaň nenávidět Němce... Chovej se k Němcům jako vítěz... Bud' tvrdý k Němcům... I německé ženy a hitlerovská mládež nesou vinu na zločinech Němců. Bud' neústupný i k nim.*“ (Beneš, Jančík 2002: 204)

⁶ Zákazník hovořící německým jazykem často nebyl vůbec obslužen, neboť prodávající předstíral, že ho nevidí a ignoroval ho (Staněk 1991: 83).

⁷ Němci měli nyní zakusit vše, co dlouhých šest let dopřávala Říše Židům v protektorátě (Beneš, Jančík 2002: 206).

a vesnic na česká, ministerstvo vnitra zakázalo používat pojem „Sudety“ a etnonymum Němec se začalo psát s malým počátečním písmenem (Tamtéž, 205-206).

Při revolučním odsunu byli Němci velice často přinuceni během několika hodin i minut sbalit nejnnutnější věci a odejít z domova. Povolovaná nosnost zavazadla se pohybovala kolem 30-60 kg. Bylo zakázáno s sebou odnášet větší finanční částky, vkladní knížky, šperky (vyjma snubních prstenů), fotoaparáty, rádia a ostatní cennosti. Po provedené kontrole byli Němci soustředěni na určitém místě a pěšky převedeni⁸ či převezeni pomocí železnice na německé území. Velice často docházelo k odloučení mezi jednotlivými členy rodiny (Staněk 1991: 72-73).

Období „divokého odsunu“ bylo doprovázeno velkým množstvím sebevražd Němců. K tomu přispěl jednak pocit provinění, strach z odplaty, další budoucnosti a celková atmosféra bezprostředně poválečných týdnů. Bylo prokázáno celkem 6 667 sebevražd (Beneš, Jančík 2002: 206). Podle oficiálních československých údajů spáchalo během roku 1945 v českých zemích sebevraždu celkem 5 558 Němců (Staněk 1991: 55).

3.2.2 Postupimská konference a následný organizovaný odsun německého obyvatelstva

V srpnu roku 1945 představitelé vítězných mocností⁹ na konferenci v Postupimi nakonec umožnili československé vládě provést vysídlení Němců z republiky. SSSR již od začátku podporoval ideu transferu, zatímco západní velmoci chtěly především zabránit dalším krutým událostem doprovázející „živelný odsun“, a proto na postupimské konferenci též odsouhlasili řízený transfer německého obyvatelstva. Podpora ze strany Velké Británie a USA tedy značně oslabovala, zatímco Sovětský svaz myšlenku odsunu veřejně prohlašoval za opodstatněnou a nutnou. Tuto skutečnost představitelé komunistické strany v ČSR velmi často zdůrazňovali, propagovali a zároveň poukazovali na nutnost co nejrychlejšího odsunu Němců z republiky. Klement Gottwald 2. září 1945 na krajské konferenci v Praze zdůrazňoval sepětí československých požadavků v oblasti odsunu se SSSR slovy: „(...) *musíme se zbavit protistátních menšin německých a maďarských. Oporou (...) je nám vzácné pochopení představitelů SSSR a především generalissima Stalina.*“ (Staněk 1991: 127) Právě novoosídlenci v pohraničních oblastech,

⁸ Pěší kolony německého obyvatelstva byly až 16 km dlouhé.

⁹ Za Sovětský svaz byl přítomen Josef Visarijovič Stalin, za USA Harry Truman a za Velkou Británií Winston Churchill, který byl později nahrazen Clementem Attleem.

kterí rovněž lpěli na důsledném vystěhování všech Němců a odgermanizování republiky, považovali kroky komunistů za nejlepší řešení a jejich prestiž tím samozřejmě stoupala. Není proto divu, že volby do Ústavodárného Národního shromáždění konané 26. května 1946 v ČSR vyhrála právě komunistická strana (Tamtéž, 201).

Na začátku roku 1946 byly přípravy pro provedení organizovaného odsunu téměř hotovy. Řádný transfer byl oficiálně ukončen v říjnu 1946 a jeho hlavní fáze se uskutečnila v letních měsících tohoto roku (Tamtéž, 169 a 198). Podmínky pro vysídlované osoby v porovnání s „živelným odsunem“ byly bezesporu lepší. Internační tábory se změnilly v odsunová sběrná střediska, kterými prošli všichni odsunovaní Němci. V těchto zařízeních „řádila“ celá řada nejrůznějších infekčních chorob – především střevní tyfus. Mnohem větší pozornost se věnovala také tomu, aby se do transportu odsunovaných osob nedostalo žádné slovanské obyvatelstvo, což se v předešlých měsících v období revolučního chování Čechů často stávalo, zejména u smíšených manželství (Beneš, Jančík 2002: 212-213). Organizovaný odsun sice probíhal spořádanějším způsobem, ovšem zdaleka se neobešel bez brutality a dalších obětí (Seibt 1996: 23).

Američané definovali přesné podmínky týkající se odsunu. Vysídlovány byly nyní celé rodiny dohromady, aby nedocházelo k jejich roztržení. Při transferu po železnici musel být pro každý vlak vyhotoven seznam Němců s přesnými údaji, které rovněž podléhaly kontrole. Byla zřízena i zdravotní služba, kterou tvořili dva ošetřovatelé a dva lékaři německé národnosti, jenž měli být odsunuti až jako poslední. Odsunovaní se s sebou mohli vzít osobní zavazadlo o váze 30-50 kg, peněžní hotovost do 1 000 marek na osobu, teplé oblečení, ložní prádlo, náhradní šatstvo, obuv, příkrývku a nejnnutnější kuchyňské nádobí (Beneš, Jančík 2002: 213-214).

V průběhu řádného odsunu se některým Němcům dostalo výjimky a nemuseli být zařazeni do transferu, popřípadě měli být odsunuti mezi posledními. Šlo především o osoby prohlášené za antifašisty (jejich majetek nepodléhal konfiskaci), smíšená manželství, kvalifikované, nepostradatelné a odborné pracovní síly, jenž získávaly ochranné legitimace. Touha co nejrychleji vytvořit republiku bez Němců přinášela rovněž problémy s národním hospodářstvím. Stále se však zdůrazňovalo, že je prvořadé vysídlit Němce a ekonomická situace státu byla až na druhém místě. V této těžké hospodářské situaci přední českoslovenští politici tvrdili, že každý Čech musí nyní pracovat za dva. Nejvíce byl poškozen průmysl v pohraničních oblastech, celá řada továren byla buď

zrušena úplně nebo přemístěna na jiné místo – na Slovensko či do českých pohraničních oblastí (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 152-153). Československá vláda si hodně slibovala od nových osídlenců z vnitrozemí či reemigrantů z ciziny jako byli volyňští Češi či rumunští Slováci apod. Některé pohraniční oblasti se ovšem jevily jako méně atraktivní a z tohoto důvodu byla hustota osídlení velice nízká a novoosídlenci o takové lokality, kde vládnu těžké přírodní podmínky a nedostatek práce, nejevili velký zájem. Mezi takové kraje patřila i Šumava v okolí Sušice či ostatní horské a zalesněné oblasti. Zde trpěl nejen průmysl, ale také lesnictví, neboť v průběhu organizovaného odsunu byly lesy napadeny kůrovcem a to byl jasný důvod, že v pohraničí musí zůstat prozatím více Němců. Tato skutečnost se nelíbila novoosídlencům, kteří byli zajedno: „*Němci musí pryč, čím dříve, tím lépe.*“ (Staněk 1991: 300)

Němci československé úřady také přesvědčili o urychlení řádného odsunu tím, že v některých případech osoby určené k odsunu záměrně poškozovaly svůj majetek či ukrývaly nejrůznější cennosti, aby se pro ně mohly později ilegálně přes hranice vrátit. V extrémních případech doprovázelo ničení majetku i nejrůznější otravné látky jako byly jedy na krysy, které Němci těsně před svým odchodem vhazovali do studen s vodou či do potravin (mouka, cukr...), jenž v domech zanechali pro novoosídlence. Mezi vysídlovanými se též šířili nejrůznější zvěsti, že nakonec k žádnému odsunu německého obyvatelstva nedojde a území Sudet bude připojeno k Německu a oni se jednou opět vrátí do svých domovů. Tyto zprávy v Němcích rovněž probouzely naděje, a proto československé území opouštěli s „lehkým srdcem“ a vírou, že se jednou vše vyplní (Tamtéž, 220).

Odhad celkového počtu Němců, kteří byli odsunuti v řádném transferu je nesnadný. Podle historika Tomáše Staňka po ukončení organizovaného odsunu německého obyvatelstva opustilo Československo 1 446 059 osob odsunutých do amerického pásma a 786 482 do sovětské zóny (Staněk 1991: 237). Ani následný dodatečný odsun nesplnil prvotní požadavek vytvořit národní stát bez Němců a Maďarů. V roce 1947 bylo přerušeno vysídlování Němců z ČSR, jsou zaznamenány migrace pouze v rámci republiky – z pohraničí do vnitrozemí, neboť pohraniční německé jazykové ostrůvky byly považovány za státu nebezpečné. Tato opatření byla prováděna i v průběhu roku 1948 a na počátku padesátých let (Petraš 2003: 395).

Podle statistických údajů z prvního poválečného sčítání obyvatelstva na československém území z roku 1950 se k německé národnosti přihlásilo 165 117 osob. Tyto informace mohou být do určité míry zkreslené, neboť spousta Němců ze smíšených manželství uvádělo národnost českou či slovenskou (Staněk 1991: 367).

3.3 Proces osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce

Poválečné osídlování pohraničí, jenž probíhalo současně s odsunem německého etnika, je označováno za největší migrační událost v dějinách českých zemí – v uvedeném prostoru bylo tehdy v pohybu více než 5 milionů osob (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 186). Jedná se tedy o několikaletý nerovnoměrný migrační proces, v němž se odchody a příchody vzájemně prolínaly. Nejednalo se pouze o bezprostředně poválečná léta, tento proces probíhal též v padesátých letech a byl oficiálně ukončen roku 1952 (Kastner 1996: 15). Ovšem nedostatečné osídlení pohraničí si v šedesátých letech vyžádalo následné dosídlování, jenž mělo za úkol vyřešit osídlení méně lákavých oblastí, kterými byla například Šumava, Pošumaví, též okresy v prostoru Krkonoš a Slezska (Tamtéž, 16).

Pro všechny novoosídlence pohraničních oblastí to byla cesta do neznáma někdy doprovázená pocitem, že se stěhují do nepřátelského prostředí. Němci určení k odsunu i noví osídlenci museli dopředu předpokládat, že budou muset žít vedle sebe do té doby, než se podaří odgermanizovat republiku, toto soužití s sebou samozřejmě přinášelo mnohá úskalí a těžkosti.

Literatura pojednávající o znovuosídlení po roce 1945 tento migrační proces rozděluje na zemědělské a nezemědělské osídlování (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 33, 93), touto diferenciací se budeme zabývat i v následujícím textu.

3.3.1 Zemědělské osídlování

Stejně jako odsun Němců, tak i celé osídlování pohraničí má svou „divokou“ či „živelnou“ část (duben až říjen 1945), jež byla doprovázena mnohými dramatickými událostmi, a organizovanou část (1946-1947). Osídlování předcházela konfiskace nepřátelského majetku, jenž byl poté rozdělován mezi uchazeče o osídlení. Jedním z hlavních motivů pro příchod zemědělců do pohraničí byla vidina majetku za nízkou cenu, kterou museli zaplatit. Bylo rozhodnuto o maximálním přidělu půdy o velikosti do 13 hektarů - v této době odcházelo do pohraničí nejvíce lidí a obsadili ty nejlepší usedlosti

(Zich 2007: 55). Po založení národních výborů se Češi, kteří přežili okupaci na území obsazeném nacisty, stali národními správci na hospodářstvích německých spoluobčanů a tedy též patřili mezi první zájemce o zemědělský majetek. Ti obsadili nejatraktivnější oblasti jako bylo Žatecko, Podbořansko, Litoměřicko, na Moravě především okresy Znojmo, Mikulov a Nový Jičín. Odborné znalosti národních správců byly různé a jelikož jejich dosazení na tuto funkci mnohdy probíhalo velmi spontánně a neorganizovaně, bylo žádoucí, aby všichni prošli tzv. prověrkou. Celkem prošlo prověrkou 76 000 národních správců a z toho 13 % bylo prohlášeno za nekvalifikované (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 49-54).

V této souvislosti nelze opomenout další motiv příchodu do pohraničí spojený s vidinou snadného zisku - jedná se o tzv. „zlatokopy“, kteří využili chaotické situace při počátečním odsunu Němců a prvním osídlování tohoto území Čechy a Slováci. Do pohraničí přišli „zlatokopové“ jen „na skok“, neboť pouze rozkrádali majetek po německém obyvatelstvu, snažili se co nejrychleji zbohatnout a poté se rychle vrátili zpět do vnitrozemí (Zich 2007: 55).

V roce 1946 dospělo osídlování pohraničí též k organizované části, kdy už byly k dispozici méně atraktivní a produkčně méně významné okresy. Prostřednictvím nejrůznějších tiskovin a rozhlasu se uspořádala kampaň, která měla nalákat obyvatelstvo do „našeho českého pohraničí“. Příliv osídlenců samozřejmě pokračoval, ale v mnohem nižší intenzitě oproti bezprostředně poválečným měsícům. Řídící orgány se snažily jednotlivé osídlence přesouvat do oblastí nejméně vzdálených od místa původního bydliště a též respektovaly, aby v pohraničí vládly alespoň podobné klimatické podmínky, na které byli zvyklí ve vnitrozemí, odkud nové obyvatelstvo přišlo (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 61).

Osídlování pohraničí bylo prováděno na základě dobrovolnosti¹⁰ a velmi nerovnoměrně, což bylo jistě podmíněno historickou a sociální diferenciací tohoto území. Na jedné straně existovaly okresy, v nichž se volných usedlostí již nedostávalo (lépe se dařilo osídlit obce, kde fungovaly služby jako pošta, obchody, škola, lékař, kam zajížděl autobus nebo kudy

---

¹⁰ V souvislosti s hospodářskými problémy, které se v Československu vyskytly při odsunu Němců, doprovázenými především nedostatkem pracovních sil, byla otázka dobrovolného a svobodného rozhodnutí odejít do pohraničí též porušena. Jako příklad je v literatuře uváděno nucené přemísťování slovenských Maďarů na práci do českých zemí v roce 1946, kdy bylo násilím přesunuto kolem 11 000 rodin (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 69).

vedla železnice), na straně druhé se vyskytovaly oblasti pro osídlenec málo lákavé a odlehle, z nichž značná část zůstala neobydlená (Kovařík 2006: 22).

Osídlování – to nejsou jen příchody do pohraničí, ale i odchody zpět do vnitrozemí a to i z atraktivních oblastí. Jako důvody odchodu se uvádí jednak hospodářsko-podnikatelské, které jednoznačně převažovaly, neboť noví osídlenci neměli dostatek odborných zemědělských znalostí, přinesli odlišnou kulturu práce a tudíž nezvládali celou řadu výrobních procesů a jejich podnikání často končilo krachem. Další důvody k odchodu jsou jednak osobního charakteru, neboť celá řada novoosídlenců se nedokázala sžít s novým krajem, měli mnohem menší citové vazby k půdě a nedokázali navázat na tradice po odsunutých Němcích. Nelze opomenout důvody politického ražení – neochota podřídit se politickým událostem po únoru 1948 doprovázeny kolektivizačními procesy na počátku padesátých let, kdy odchody z pohraničí zesílily (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 76).

3.3.2 Nezemědělské osídlování

Do nezemědělského osídlování patří rozvoj národního hospodářství, především zachování průmyslu v pohraničí a nábor jednotlivých pracovních sil do různých podniků. Používala se celá řada hesel, jež měla nalákat nové pracovníky na volná místa po odsunutých Němcích – „*Hledáme odborníky pro Sudety, Volná místa v pohraničí, Voláme pracovníky do pohraničí, Češi, vraťte se do Sudet.*“ (Tamtéž, 94) Bylo naprosto zřejmé, že pokud nedojde k dostatečnému plánovanému osídlení, nebude v pohraničí dostatek pracovních sil a tudíž nikdo hospodářsky nezastoupí odsunuté Němce. Ekonomika Československa se nikdy nemohla ocitnout v rozkvětu, jakmile se nacházela v oslabení ta část, v níž se vyskytuje silný průmysl, jenž nalezneme i v pohraničí.

V červenci 1945 byl zřízen Osídlovací úřad (dále jen OÚ) s hlavními sídly v Praze a v Bratislavě, jenž postupně zřídil celkem dvanáct úřadoven v jednotlivých regionech Československa. OÚ spolupracoval s FNO, který spravoval zkonfiskovaný majetek. Jejich společným úkolem bylo jednotné provádění kolonizace na území republiky. OÚ měl na starosti vytvořit plán odsunu Němců s následným osídlením, pravidelně též vydávat informace o volných pracovních místech v pohraničí (Nosková 2007: 74).

O řešení otázky národního hospodářství kontra odsunu Němců z ČSR, odkladu odsunu některých německých obyvatel v zájmu československé ekonomiky, jejich ochranných

legitimací apod., již pojednává kapitola předkládané bakalářské práce, která se týká organizovaného odsunu.

Nábor jednotlivých pracovních sil do průmyslu v pohraničí také prováděly samotné závody, jenž nepřinesl očekávané výsledky. Jako problém zde vyvstal nedostatek bytů, špatné zásobování potravinami apod. U některých novoosídlenců se také vyskytla špatná pracovní morálka spojená s pozdními příchody, vysokou absencí a častou nemocností (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 121-123).

Mezi další opatření k celkovému oživení národního hospodářství a hlavně průmyslu Československa se stalo jeho přemísťování na Slovensko či do ekonomicky slabých českých krajů. Bylo často zdůrazňováno, že pokud budou průmyslové podniky z pohraničí přesunuty na Slovensko, sníží se tím také zájem o osídlení tohoto území. Přemísťování bylo velmi často označováno jako „daň z české strany“ a největší protesty přicházely z řad novoosídlenců (Tamtéž, 152 – 153).

Přesun podniků z pohraničí přispělo k industrializaci hospodářsky slabých českých krajů, ovšem v celé řadě ukazatelů nesplňovalo očekávané výsledky. Byl zde velký rozdíl ve zprůměrování jednotlivých okresů v porovnání s průměrem v českých zemích, dále nedostatek vhodných průmyslových provozoven, špatné pozemní komunikace. Vyskytly se též případy, kdy celá řada podniků byla přemístěna „živelně“, neorganizovaně, náhodně a nepromyšleně, k čemuž přispěla nedostatečná znalost ústředních orgánů o situaci v jednotlivých okresech (Tamtéž, 157-158).

3.3.3 Reemigrace a usídlování zahraničních krajanů

Hlavní důvod pro uskutečnění reemigrace zahraničních Čechů a Slováků spočíval opět ve špatném hospodářství československého státu. Tito lidé měli pomoci překonat poválečnou krizi související s nedostatkem pracovních sil po odsunu Němců a zároveň přispět k vyšší hustotě obyvatelstva v pohraničí. Jednalo se především o volyňské Čechy ze SSSR (dnešní Ukrajina), kteří tvořili nejpočetnější skupinu reemigrantů, dále Slováky z Rumunska a Maďarska, Čechy z Polska, Rakouska, Německa, Francie, Jugoslávie, Bulharska (Petráš 2003: 396).

Průběh reemigrace se rozčleňuje do několik fází. Jako první krok bylo nutné uzavřít s příslušným státem tzv. reemigrační dohodu, vytvořit seznam uchazečů a sepsat jejich movitý majetek. Muselo se jednat o národně a politicky spolehlivé lidi. Jako další část

reemigrace bylo zajistit převoz zahraničních krajanů pomocí železniční trati či autem do Československa, kde obdrželi kapesné a byli na krátký čas ubytováni ve shromažďovacích střediscích. Neméně důležitá byla i následná péče o reemigranty k opatření nejdůležitějšího domácího zařízení, odstranění finanční tísně, což jim mělo pomoci při začlenění se do společnosti (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 162).

Reemigrací bylo dosaženo návratu 202 526 osob, což pro Československo znamenalo značný ekonomický přínos. Do zemědělství a lesnictví se podařilo získat nejvíce pracovních sil z řad rumunských Slováků, kteří se v této oblasti potýkali se špatným ubytováním, stravováním a nízkými výdělky v zemědělství. V oblasti průmyslu byli zahraniční krajané zaměstnáni jako dělníci v kaolinových závodech, cementárnách, sklárnách a dolech (Tamtéž, 174-175).

V některých případech se reemigranti museli potýkat s problémy, jež se týkali soužití s ostatními osídlenci z vnitrozemí. K tomu přispěla určitá jazyková bariéra – neznalost českého či slovenského jazyka ze strany reemigrantů, či s jejich přednostním právem, jenž lidé z vnitrozemí odmítali respektovat. Zahraničním krajanům tudíž vymýšleli nejrůznější označení – u volyňských Čechů se vžil etnonym „Volyňáci“, který je spojen s negativními konotacemi (Nosková 2007: 116).

3.3.4 Komunistický puč jako jeden z faktorů nedostatečného osídlení československého pohraničí

Vítězný únor 1948 měl pro československé pohraničí též destruktivní charakter. Zkonfiskovaný majetek po odsunutých Němcích nebyl účinně spravován a noví osídlenci o něj neprojevovali zájem – z tohoto důvodu začal postupně chátrat a měnit se v ruiny. V pohraničí tudíž začal proces řízené likvidace a demolic, který se též uskutečnil už v prvních poválečných letech (Kovařík 2006: 65).

Následný komunistický převrat zapříčinil neosídlení některých pohraničních osad a vesnic. Hlavní důvod této skutečnosti byla napjatá situace mezi východním a západním světem. V Československu kapitalismus od socialismu oddělovala „neprostupná“ železná opona, s jejíž stavbou se započalo v padesátých letech (Horpeniak 2007: 10-11) a svou funkci plnila až do roku 1989.

V roce 1950 bylo zřízeno hraniční pásmo, které se o rok později rozšířilo na pásmo zakázané. Jednalo se o souvislý pás území, jehož vnější hranice vedla podél hranice státní,

vnitřní ohraničení záviselo na charakteru oblasti a dosahovalo kolem dvou kilometrů od státních hranic. Do takto vymezeného prostoru nesměl nikdo vstupovat¹¹ ani bydlet, což znamenalo přemístění veškerého civilního obyvatelstva dosud obydlených oblastí mimo vytyčené zakázané pásmo a veškeré stavby srovnat se zemí – rok 1952 tedy odstartoval následných osm let rozsáhlých demoličních akcí v pohraničí, jež započaly při rakouské a bavorské hranici a postihla celkem 50 000 budov (Tamtéž, 37-38).

V praxi to znamenalo, že oblasti, které se po odsunu Němců z Československa podařilo úplně či zčásti osídlit, musely být v padesátých letech v důsledku komunistické ideologie vysídleny a srovnány se zemí, aby opuštěná stavení nemohla poskytovat úkryt uprchlíkům na Západ. Ve skutečnosti šlo především o vytvoření vojenského prostoru, kam běžní občané neměli přístup a nemohli tudý uprchnout před totalitním režimem do svobodného světa. Takto postižení obyvatelé byli přestěhováni do nejbližších vesnic, jež byly z dosahu zakázaného pásma. Ti, kteří byli státně nespolehliví, museli odejít do vnitrozemí (Tamtéž, 40).

Civilisté se v zakázaném a hraničním pásmu mohli pohybovat pouze na zvláštní povolení od svítání do setmění. Neoprávněný vstup do hraničního pásma byl postihován velkou řadou trestů. Kdo se ovšem pokoušel jakkoliv vniknout do zmíněného prostoru, byl posuzován jako osoba usilující opustit republiku bez povolení. Jednalo se tedy o pokus trestného činu opuštění republiky (Jílek 2003: 398 – 399).

K naprostému zajištění neprůchodné hranice vznikla při hranicích s kapitalistickými státy tzv. železná opona, kdy ve vzdálenosti 300-1000 metrů od státní hranice byly umístěny ostnaté dráty na dvoumetrových dřevěných kůlech ve tvaru písmene „T“. Do drátěné stěny byl pouštěn elektrický proud s napětím 4000-5000 voltů. Narušení vysokonapěťového úseku určilo místo překonání zábrany. Takové střežení státní hranice bylo sice velmi účinné ovšem také nebezpečné i pro členy PS, u kterých se vyskytla celá řada popálenin či dokonce smrtelných úrazů. Četné mezinárodní stížnosti donutily komunistické Československo v roce 1965 odstranit z plotů vysoké elektrické napětí. Teprve po listopadových událostech roku 1989 se šumavský kraj zbavil železné opony

---

¹¹ V zakázaném pásmu se nesmělo zdržovat civilní obyvatelstvo vyjma příslušníků Pohraniční stráže (dále jen PS), která byla zřízena podle sovětského vzoru k vojenské ostraze státních hranic se Západem a zákon jim k výkonu služby umožnil použít proti narušiteli státních hranic i zbraně (Jílek 2003: 398).

Nařízením ministra národní bezpečnosti ze dne 14. 7. 1951 bylo stanoveno: „*Příslušník Pohraniční stráže použije při výkonu své pravomoci zbraně, zachováváje potřebnou opatrnost proti osobám, které na území republiky neoprávněně přešli nebo se po území republiky neoprávněně pokoušejí přejít státní hranici a na výstrahu se nezastaví(....)*“ (Tamtéž, 399)

a tím se lidem otevřely jedny z nejkrásnějších částí Šumavy poblíž státní hranice s Bavorskem (Tamtéž, 399 - 402).

Noví osídlenci v pohraničních oblastech se museli vyrovnávat s mnoha skutečnostmi, které se v jejich novém domově vyskytly a s nimiž se do tohoto okamžiku nesetkali. Tyto odlišnosti byly jak osobního tak politického rázu. Do pohraničí si s sebou mimo jiné přinášeli i odlišné tradice, kulturní způsob života, odlišné pracovní návyky. Pro mnohé nebylo jistě snadné vyrovnat se s drsnými přírodními podmínkami, jež vládou v horských a podhorských oblastech. Zahraniční krajané, kteří tvořili mnohem menší procento oproti osídlencům z vnitrozemí, měli tuto situaci mnohem složitější. Jejich celková asimilace do společnosti byla těžší, protože nerozuměli češtině a často pocházeli z oblastí, kde panovala obrovská bída a pro některé z nich byla reemigrace doslova vysvobozením. Často se stávali terčem posměchu z řad novoosídlenců z vnitrozemí (Čapka, Slezák, Vaculík 2005: 195-197).

Ovšem velký význam pro formování občanské a již homogenní společnosti, navázání sociálních vazeb měly nově vzniklé organizace a zájmové sdružení, či různé kulturní akce a spolky, díky kterým se novoosídlenci z různých koutů republiky i ciziny dokázali alespoň zčásti sžít (Kastner 1996: 18-19).

Češi jsou i v současnosti považováni za ateistický národ, což byl výrazný rozdíl oproti původnímu německému obyvatelstvu. Tato skutečnost se též projevila v rázu krajiny a na vzhledu církevních památek, které po odsunu Němců začaly značně chátrat nejen pod nájezdy „zlatokopů“, ale také díky laxnímu přístupu novoosídlenců ke kulturnímu a církevnímu bohatství. Zkoumaná oblast Sušicka též utrpěla ztrátou některých sakrálních staveb, jiné se podařilo zachránit – na opravách většiny kostelů se podílelo německé obyvatelstvo.

3.4 Regionální identita obyvatel českého pohraničí

Je-li předmětem výzkumu regionální identita obyvatel pohraničí, je možné u těchto lidí očekávat mnohem slabší vztah k místu či kraji, do kterého přišli po druhé světové válce v průběhu procesu znovuosídlování „našeho pohraničí“, neboť se jedná o relativně nové obyvatelstvo. Tato nízká intenzita s sebou přináší i větší snadnost odchodu z regionu

a schopnost přizpůsobit se novému postmodernímu chování, na rozdíl od typicky starousedlého obyvatelstva, kterým jsou například Němci nezařazení do poválečného odsunu nebo Češi, jenž na tomto území před válkou žili a po válce se opět vrátili. V souvislosti s touto skutečností je nutné podotknout, že velké množství novoosídlenců, jenž v současnosti žijí v pohraničí, přišli do nového „domova“ jako malé děti či ranně dospívající mládež, a proto se jejich regionální identita vyznačuje mnohem vyšším vztahem k místu, k regionu. Tito lidé prožili své dětství, dospívání, kamarádství, první lásky a další zásadní okamžiky v životě již v pohraničí – identifikace s novým krajem je tedy mnohem hlubší než u první generace novoosídlenců – jejich rodičů (Zich 2007: 52).

3.4.1 Typy regionální identity

Již bylo zmíněno, že regionální identitu je možné vnitřně analyzovat podle míry intenzity vyjadřující vazbu člověka k nějakému místu do jednotlivých typů. Podle empirických poznatků profesora sociologie Františka Zicha (2007: 57-61) je zkoumaná identita rozdělena do třech typů:

Základní identita (neuvědomované ztotožnění s prostorem) – tento typ je spojen především s náhodou a zvykem na místo bydliště. Člověk s touto mírou intenzity zná velmi dobře místo, v němž bydlí a dokáže popsat i jeho širší okolí. Jedná se spíše o jakýsi „žitý prostor“ tedy místo pro vykonávání každodenních činností. Historické znalosti o území, v němž žije, jsou buď velice slabé či žádné. V biografích se základní identita pozná tezí: člověk se sem prostě přistěhoval, bydlí tu, zvykl jsem si a jsem tu doma, člověk si prostě zvykne na všechno. Tento typ regionální identity se vyskytuje především u první poválečné vlny osídlenců, mladší generace osídlenců případný zvyk nahrazuje rodinnými argumenty (má zde rodinu a děti). Pokud se vezme v potaz sociální hledisko, základní regionální identita je typická pro spodní a nižší střední vrstvy.

Vědomé ztotožnění – člověk s touto mírou vztahu zná velice dobře danou lokalitu a širší okolí regionu, ale navíc dokáže ocenit jeho kvality. Zabývá se historií místa a dokáže vyjmenovat nejdůležitější pamětihodnosti širšího okolí. Náhodnost příchodu se vyskytuje zřídka, neboť vědomé ztotožnění je též spojeno s vědomou volbou místa. Zahrnuje spíše střední a intelektuální profese.

Aktivní identita (lokální patrioti) – tito lidé disponují velice silnou vazbou k regionu a to nejen z historického hlediska, ale především jsou si vědomi jeho kulturního, ekologického, sociálního a ekonomického stavu. Lokální patrioti oplývají odhodláním a aktivitou ve veřejném a občanském životě, organizují i nejrůznější přeshraniční spolupráce. Snaží se, aby život v daném regionu byl na vysoké úrovni a jejich místa se pyšnila krásou a čistotou, proto udržují místní tradice, zvyky a působí v různých organizacích. Aktivní identitu nalezneme především mezi starousedlíky a rodáky, jenž se narodili osídlencům a dosídlencům. Vyznačují se též kvalitní znalostí regionu a jeho historie, ovšem jejich aktivita a odhodlání je rozhodující. V biografiích se u tohoto typu regionální identity můžeme setkat s tím, že vypravěč je členem nějaké ekologické organizace na ochranu přírody a dokáže dokonale popsat problematiku kůrovce v pohraničí.

Regionální identita a konstruování domova obyvatel v pohraničních oblastech je bezesporu poznamenána odsunem Němců po válce a následnou výměnou obyvatelstva. Skutečnost, že novoosídlenci se museli vypořádat s „vyprázdňeným a vykořeněným krajem“ je jasná a bezsporná, přičemž nejsložitější situace v tomto ohledu měli první osídlenci pohraničí, na něž tento fakt působil nejintenzivněji (Tamtéž, 59).

3.4.2 Domov jako zvláštní druh regionální identity a jeho konstrukce

Pojem domov je v sociologickém slovníku definován jako „*Souhrn bližních, se kterými jedinec strávil na jednom místě delší období svého života, přičemž má k těmto lidem i místu hluboký citový vztah. Pojem domov se často překrývá s pojmem rodina, domácnost, obec, krajina, vlast. V moderní společnosti žije jedinec během svého života mnohdy ve více domovech. Domov je tedy možno vytvářet a není vázán na nezaměnitelné místo a osoby.*“ (Jandourek, 2007: 65)

Dle empirických poznatků socioložky Jitky Laštovkové (2007: 87-90) je domov konstruován a spojován především s:

bydlištěm – jedná se o jedno z nejčastějších pojetí domova. Člověk je doma tam, kde bydlí a žije, kam se každodenně vrací – rutinní záležitost.

rodinou – spojeno s původní rodinou. Tito lidé si cítí být doma tam, kde žijí jejich rodiče.

rodištěm – tedy s místem, kde se člověk narodil, vyrůstal a prožil dětství a dospívání. Toto spojení je typické pro první generaci novoosídlenců v pohraničí.

V biografích se ale také může objevit fenomén „dvojího domova“. Tato dvojitá regionální identita se vyskytuje nejen u novoosídlenců, kteří do pohraničí přišli v ranně dospělém či středním věku, ale také u odsunutých Němců. Důležité události v jejich životech, spojené s vědomím domova, jsou rozděleny a navždy spojeny s dvěma místy – první je někde, odkud přišli do pohraničí a druhý je ten, kde v současnosti žijí (Tamtéž, 53-54).

4. VYMEZENÍ LOKALITY SUŠICKA

Oblast, v níž probíhalo empirické kvalitativně orientované šetření podložené narativními interview a z části též archivním materiálem, je samotné město Sušice s jeho nejbližším okolím. Sušice (německy Schüttenhoffen) se nachází v oblasti středního Pootaví, v Plzeňském kraji, v okrese Klatovy. Sušice byla založená na řece Otavě kolem roku 790. V roce 1322 dal Jan Lucemburský obehnat město hradbami a později potvrdil práva, které město již dříve užívalo. Sušice několikrát vyhořela, ale díky její strategicky výhodné poloze na obchodní stezce vždy prosperovala. Navíc se zde kdysi těžilo zlato, kdy pozůstatky po této těžbě jsou drobné kopečky podél řeky Otavy zvané sejpy (Bartošová 2007: 5-7). Svému největšímu rozkvětu, jenž nastal v devatenáctém století, vděčí Sušice zahájení sirkařské výroby (Tamtéž, 22).

Celá řada turistických průvodců tvrdí, že právě Sušicí začíná Šumava. Nad městem se tyčí turistická chata s rozhlednou na stejnojmenném kopci Svatobor (845 m. n. m.), jenž bývá nazýván jako „brána Šumavy“. Na Svatoborské vrchovině jihovýchodně od Sušice se nachází nejvyšší bod a zároveň bývalé keltské oppidum – jedná se o vrch Sedlo (Sattelberg) nad Albrechticemi (Albrechtsried) - (902 m. n. m.) (Horpeniak 2007: 15).

Výzkumné šetření, které se orientuje přímo na město Sušici, se opírá především o archivní materiál sušického muzea. Vedle toho je ovšem nutné jmenovat i další obce „kraje šumavského spisovatele Karla Klostrmanna“. Jsou jimi Kašperské Hory (Bergreichenstein) vzdálené od Sušice 15 km, Hartmanice (Hartmanicz) vzdálená od Sušice 10 km, dále Dlouhá Ves (Langendorf) vzdálená 5 km od Sušice, vesnice Bohdašice (Budaschitz) 8 km od Sušice a obec Nové Městečko (Neustadt) vzdálené 9 km. Právě tyto obce po druhé světové válce osídlovali jednotliví narátoři.

4.1 Terénní výzkum

Empirické šetření se opírá celkem o osm rozhovorů, přičemž v sedmi případech se jedná o osoby, které po roce 1945 osídlovali pohraničí ve zkoumané oblasti. Jedno interview bylo pořízeno s bývalým příslušníkem PS, jenž se staral o bezpečnost státních hranic při hranici s Bavorskem. Výzkum proběhl ve dvou etapách. Primárním úkolem bylo získání archivního materiálu ze sušického muzea, jenž se týkal odsunu a osídlování Sušicka. Tehdy byly pořízeny články z dobových novin z let 1946-1947, jež dokumentují

tehdejší aktuální situaci daného období. Jedná se o týdeník *Šumavský hraničář* – týdeník Osídlovací akce v šumavském pohraničí a věstník *Zprávy Sušicka* – věstník Okresního národního výboru (dále jen ONV) v Sušici. V muzeu se též nachází celá řada dobových fotografií, jež zachycují odsun Němců ze Sušice a jsou též přílohou předkládané bakalářské práce.

Druhá etapa empirického šetření si kladla za cíl získat narativní interview s jednotlivými novoosídlenci v pohraničí. Všech osm rozhovorů bylo nahráno na MP4 přehrávač a následně přepsáno a analyzováno. Již bylo zmíněno, že přepis interview se řídil pravidly uvedené v disertační práci Jany Noskové, která jsou uvedena v příloze číslo 2. Nahrávání jednotlivých narativních interview se uskutečnilo v domácím prostředí vypravěčů a ve všech osmi případech byl jeho průběh narušen vnějším faktorem – příchodem či telefonátem rodinného příslušníka.

Celkem čtyři narátoři přišli do pohraničí z vnitrozemí (informátoři František, Jaroslav, Vlastimil a Antonie), dále se výzkum opírá o výpovědi dvou volyňských Čechů (informátoři Václav a Věra) a jedné rumunské Slovenky (informátorka Marie). Jedná se o osídlení v letech 1946-1949. Při prepisování rozhovorů a jejich následné analýze je zaručena anonymita jednotlivých narátorů, je tedy postupováno podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů (Nosková 2007: 69). Jména informátorů a informátorek jsou změněna, jedná se o pseudonymy.

Získávání výpovědí bylo na začátku výzkumu velice složité, projevovala se především nedůvěra lidí, proto se ukázalo jako nutnost získat nějakého průvodce, jenž se za mě jako badatele u ostatních novoosídlenců osobně zaručí. To se podařilo a poté empirické šetření probíhalo „nabalováním sněhové koule“. O všech rozhovorech byl proveden tzv. protokol, v němž jsou zaznamenány jména narátorů, doba a místo rozhovoru, číslo rozhovoru, počet přítomných osob, průběh samotného rozhovoru, kde jsou vytyčeny i jeho zvláštní znaky a celkový dojem z provedeného rozhovoru.

Empirické kapitoly týkající se odsunu Němců a následného osídlování využívají pojem Sušicko. Tímto názvem je označen bývalý politický sušický okres jak byl vymezen v roce 1900 (Horpeniak 2007: 13). Pro lepší orientaci je součástí příloh též mapa zmíněného okresu.

5. NUCENÝ ODCHOD NĚMECKÉHO OBYVATELSTVA NA SUŠICKU PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Bývalý sušický okres o rozloze 817 km² sčítal v roce 1930 48 934 obyvatel,¹² o osm let později roku 1938 počet nepatrně vzrostl na 48 994 obyvatel.¹³ Po ukončení druhé světové války a porážce fašistického Německa nastal i v sušickém okrese odsun Němců spojený s konfiskací jejich majetku.

V roce 1945 bylo na Sušicku 19 312 Němců, z toho jich bylo celkem odsunuto 12 normálními transporty 13 862. Německých antifašistů - sociálních demokratů bylo odsunuto 369, na individuální povolení odešlo 97 osob. Před zahájením řádných transferů odešlo na povolení ONV v Sušici asi 500 osob.¹⁴

Odsunem Němců a odchodem Čechů do pohraničí mimo okres Sušice tedy klesl počet lidí s ohledem na stav v roce 1946 z téměř 50 000 obyvatel na 29 638. V roce 1947 je ve sledovaném okrese 30 192 obyvatel.¹⁵ Z tohoto čísla zůstalo v sušickém okrese roku 1947 2 388 osob německé národnosti, z toho jsou specialisté v průmyslu 78 osob, specialisté v lesnictví 230 osob, rodinní příslušníci specialistů v průmyslu 206 osob, rodinní příslušníci specialistů v lesnictví 676 osob, osvědčení B o prozatímním státním občanství má 65, Němců ve smíšením manželství je 198, cestou milosti bylo z odsunu vyňato 35, odklad odsunu má 60, antifašisté sociální demokraté mimo specialisty 500, antifašisté komunisté mimo specialisty 184, nemocní a přestárlé osoby 65.¹⁶

Průměrný roční úbytek obyvatelstva za rok 1931 – 1946 činí 878 obyvatel¹⁷. Je tedy zřejmé, že sušický okres se vylidňoval a oproti jiným pohraničním okresům je osídlen velmi slabě, neboť se jedná o horskou oblast. Z tohoto důvodu se uvažovalo o připojení nedalekého Horažďovicka, jenž měl Sušicko posílit.¹⁸

Z důvodu poklesu žactva na Sušicku se musely též uzavřít některé jednotřídní školy jako škola v Kadešicích (Kadeschitz) – její žactvo navštěvovalo školu v Dražovicích.

---

¹² Ze statistiky sušického okresu, *Šumavský hraničář*, 3. 10. 1947, s. 1.

¹³ Okres sušický se vylidňuje, *Šumavský hraničář*, 10. 1. 1947, s. 6.

¹⁴ Odsun Němců na Sušicku, *Šumavský hraničář*, 14. 2. 1947, s. 6.

¹⁵ Ze statistiky sušického okresu, *Šumavský hraničář*, 3. 10. 1947, s. 1.

¹⁶ Odsun Němců na Sušicku, *Šumavský hraničář*, 14. 2. 1947, s. 6.

¹⁷ Ze statistiky sušického okresu, *Šumavský hraničář*, 3. 10. 1947, s. 1.

¹⁸ Okres sušický se vyklidňuje, *Šumavský hraničář*, 10. 1. 1947, s. 6.

Stejný osud postihl i budovu školy v Malči (Maletsch), kdy jednotliví žáci byli přesunuti do školy ve Strašíně (Straschin).¹⁹

Již s provedením prvních transferů Němců zpět do Německa se i zkoumaná oblast Sušicka potýkala stejně jako celé Československo s nedostatkem českých pracovních sil a nechutí Němců, kteří stále zůstávali, k práci, neboť oni sami věděli, že dříve či později budou muset republiku též opustit a peníze, které do té doby zde vydělají jim budou odebrány. Na Šumavě nejvíce trpěly podniky na zpracování dřeva, protože právě v těchto firmách byli zaměstnání především Němci, jež nyní čekali na odsun či byli již dávno odsunuti. Navíc v roce 1946 jsou šumavské lesy napadeny „zlatým broučkem“ – kůrovcem a úřady jsou nuceny zde ponechat německé dělníky či specialisty.²⁰ Tuto skutečnost dokumentuje oběžník ministerstva vnitra, aby v roce 1947 byli zbylí Němci před odsunem přidělováni na práce do vnitrozemí, ovšem v radě ONV v Sušici bylo k návrhu bezpečnostního referenta jednoznačně usneseno Němce na zemědělské práce do vnitrozemí nepřidělovat, neboť tito Němci ve zdejších okrese jsou všichni zaměstnání jako specialisté, lesní a zemědělské dělníci, kterých je v sušickém okrese opravdu potřeba.²¹

Noví osídlenci v šumavských pohraničních okresech si často ztěžovali na drzost neodsunutých Němců, kteří před nimi provokativně používají německý jazyk, ilegálně přecházejí hranice, udržují styky s již odsunutými Němci z Bavorska. Novoosídlencům dávají též jasně najevo, že odsunutí Němci se brzy vrátí zpět a netajili se též jejich korespondencí, v níž jasně vyjadřovali nenávist vůči českému národu. Aby se zamezilo těmto sporům, byli všichni zbylí Němci přesunuti do vnitrozemí, kde pracovali v dolech a zemědělství.²²

Jako další nespokojenost Čechů v pohraničí se jevily dosud neodstraněné německé nápisy připomínající dobu nesvobody. V Hartmanicích se ještě v roce 1947 na misijním kříži u kostela tyčil německý nápis „*Rette deine Seele*“ („Spas svou duši“). Ovšem i v samotné Sušici i ostatních okolních obcích neustále vyčníval německý jazyk díky nepečlivému začernění, zabílení či přelepení těchto nápisů, jež o několik měsíců později opět spatřily světlo světa. Lidé z pohraničí požadovali dostatečnou nápravu, aby proniklé

---

¹⁹ Na Sušicku se zavírají jednotřídní školy, *Šumavský hraničář*, 10. 1. 1947, s. 6.

²⁰ Otázka pracovních sil, *Zprávy ze Sušicka*, 5. 5. 1946, s. 3.

²¹ Němci do zemědělství, *Šumavský hraničář*, 10. 6. 1947, s. 1.

²² Bezpečnost státu žádá odstranění zbytku Němců z pohraničí, *Šumavský hraničář*, 15. 8. 1947, s. 2.

nápisy nepřipomínaly dobu utrpení a nesvobody, kdy dvojjazyčné označení stavělo češtinu až na druhé místo.²³

5.1 Odsun Němců s ohledem na situaci ve městě Sušice

Noviny *Šumavský hraničář* z počátku roku 1947 uvádí, že při posledním sčítání lidu se z celého katastru města Sušice přihlásilo k německé národnosti 170 příslušníků. V době okupace žilo v katastru města až 2 000 příslušníků německé národnosti. V roce 1947 po ukončení organizovaného odsunu má samotná Sušice celkem 50 Němců.²⁴

I když s odsunem Němců ze Sušice výrazně klesl počet obyvatel, město se neustále potýkalo s nedostatkem rodinných bytů a bytů pro zaměstnance o jejichž výstavbu se postaraly Národní podnik Solo – 5 obytných domků o 10 bytech, Chemostav – 2 jednopatrové domky s 8 byty, firma Schwarzkopf – jednopatrový dům se 4 byty a stavební a bytové družstvo Svěpomoc – 5 bytových jednotek.²⁵

5.2 Odsun Němců na Sušicku očima narátorů

Otázka týkající se (ne)spravedlnosti transferu Němců z Československa je v současnosti velice diskutabilní a nejednoznačná. V odpovědích jednotlivých narátorů jsou zaznamenány oba názory, ovšem v naracích převažuje odsouzení odsunu a jeho označený za nespravedlivý čin. Z hlediska mezinárodních dohod je tato skutečnost považována za oprávněnou, ovšem lidé v pohraničních oblastech mohou tuto skutečnost vnímat mnohem citlivěji, neboť německé obyvatelstvo, připomínající poměrně nedávnou historii, mohou spatřit na „každém kroku“ – ať už jako turisty, bývalé majitele zdejších domovů či investory do oprav sakrálních památek.

Ve většině případů se vypravěči shodují, že odsun byl nespravedlivý, neboť se odsunuli i nevinní Němci, kteří za příkoří spáchané během druhé světové války na Čechách nemohli. Narátorka Antonie dodnes udržuje s bývalými německými majiteli svého domu kontakt.

Antonie, 80, Bohdašice:

„Vodsun nebyl spravedlivej, nebyl, ne, nebyl, protože dyť nikomu nic neudělali, já nevim, proč je vystěhovali, já nevim, já vim, že udělali velkou paseku ve válce, že jo,

²³ Pryč s německými nápisy, *Šumavský hraničář*, 1. 8. 1947, s. 1.

²⁴ Němci v Sušici, *Šumavský hraničář*, 3. 1. 1947, s. 1.

Němci, ale tudy ne, tydle šli, to byli chudáci, to byli chudáci, já když si na to vzpomenu, jak každěj si nes jenom tu tašku, tak mi je hrozně, je mi hrozně, vlastně tady žili tolika let a pak najednou je vyhnali jako. No voni právě tydlety, tak měli ještě dvě holčičky malý a voni jim zemřely, jedna tady v lágru, protože tady byli jak dlouho v Dlouhej Vsi v lágru pohromadě, pak jedna po cestě eště, voni jsou někde až na francouzské hranicích, vona i ta stará pani Pukerydová rok před smrtí se eště sem přijela podívat, ale říkám, chytla mě, jak kdybych byla její vlastní dcera, taky se ke mně chovaj, jak kdybychom byli sestra s bráchou, ten Pepík. Tady bylo těch 600 let těch Kašperskejch Hor, beze mě tam nepojede na tu slávu ne, si pro mě přijel, musela jsem tam jet s nim.“

Informátorka Věra si ve své výpovědi uvědomuje i další historické události, jako Mnichovskou dohodu z roku 1938, kdy Češi opouštěli pohraničí a i přesto odsun Němců z Československa považuje za nespravedlivý, neboť tito Němci postižení odsunem na svém hospodářství tvrdě pracovali. Je nutné zmínit, že během celého interview používala pro problematiku odsunu pouze slovo „vyhnání“.

Věra, 74, Nové Městečko:

„No rozhodně to nebylo spravedlivý, ne, rozhodně ne, já myslim, že ne, protože ty Němci se tady nadřeli, jenomže to bylo takový víte, dyť předtím nějak vyhnaly Čechy, že jo, takže vono to bylo takový, no, já nevím, já se na to dívám z hlediska lidskýho a myslim si, kdyby ty Němci tady žili, tak by tady nebyla taková spoušť to, co byla, spousta baráků tady bylo, tady vidíte tady v Městečku byla hospoda, řeznictví, tam byl krámeček tohle všechno za Němců tady fungovalo a to prostě ty lidi tady žili normálním životem, plným, společenským a takových jako, a to všechno je pryč a kdyby ty Němci tady zůstali, ty baráky by byly vopravený, žili by v tom všichni, no, já si myslim, že to nebylo spravedlivý je vocat' vyhnat, to je můj názor, no (...)

Tady ty Němci skutečně se nadřeli, to jako se nedá říct, ty Němci skutečně jako dřeli, taky se nosil hnůj, nosili to v nůších na polích, ty se tu skutečně nadřeli, ale tak vono už je jich taky spousta je mrtvejch, von už skoro nikdo nežije (...)

No a takže ta paní (...), vona to totiž byla kantorka, která za Němců učila německy, teda učila v Hartmanicích potom v Kašperskejch Horách, a učila já nevím, který předměty, ale

---

²⁵ Výstavba obytných domků v Sušici, *Šumavský hraničář*, 15. 8. 1947, s. 1.

prostě v češtině a v němčině, jo, takže vona byla skutečně vzdělaná, to jako se musí říct, ty vzpomínky na to měla ano, a tak jako nám ještě vždycky sem přišla a před těmi Vánoci nám zavolala telefonem, že prostě nám přeje hezký svátky, a tak a představte si na ty Vánoce nám přála a mezi svátky zemřela. Potom tady byla ta její dcera s manželem, tak my jako německy moc nerozumíme sem tam nějaký to slovo, a tak, tak jako říkali, že byla vážně nemocná a že nežije.“

Narátor Václav bere v potaz morální hledisko, stejně jako předchozí narátorka a odsun tudíž také považuje za nespravedlivý a též pro tuto historickou událost používá pojem „vyhnání“.

Václav, 72, Dlouhá Ves:

„Hele, když tě někdo vyžene z baráku, ať se menuješ Němec, Čech, Polák nebo Rus, tak tě někdo vyhání. Spravedlivý to není, v žádném případě, ty co na to nejvíc doplatili, ty to nezavinili.“

Informátor Vlastmil ve své naraci uvedl osobní zkušenosti s Němci za války i po válce. Nejprve měl osobní střet s jedním členem Hitlerjugend a později měl být za války popraven. Z tohoto důvodu považuje odsun německého obyvatelstva za oprávněný a spravedlivý. Pro německé obyvatelstvo při natáčení rozhovoru používal označení Němec(i) a velice často použil etnonym „Skopčáci“.

Vlastimil, 77, Bohdašice:

„No s nima sme měli ohromný problémy s Hitlerjugend, to jako, to bylo hrozný, některý to bylo, proto dodneska nemám rád Němce, mě jednou zřackovali, šli sme do školy a voni šli s bubnama a vztyčenejma vlajkama a my sme se bavili na chodníku, šli sme do školy a takovej vejrostek šestnácti osmnácti letej na mě vlít a takovej pár facek mi dal, až sem se svalil na chodník (...)

Vodsun byl stoprocentně spravedlivej to jako, hele, dobrotu by to stejně nedělalo, co existujou Germáni, jsou samý mrzutosti jen, samý války a tudleto, nájezdy a všechno. Kdyby byli Němci rozumní, tak proč se nechovali jako druhý lidi, dyť Hitler popravil německý Židy, taky je ved do koncentračního tábora, svý lidi. Já se v tý politice nějak

nevyznám, ale přitom to byli lidi dřiči, víš ty Skopčáci, byli to voláči, volatý to bylo všechno, ale některý byli úplně nepřičetný ty mladý. Já osobně to schvaluju (...) Němci udělali to samý, ty přišli, vyházeli to ven a lidi popravili a bylo to hotový (...)“

Další narátor zaujímá neutrální postoj a konstatuje, že byli odsunuti Němci, kteří si to zasloužili a bohužel i ti, kteří se ničím neprovinili.

František, 74, Hartmanice:

„Heled’, byli mezi nima dobrý lidi, byl mezi nima dobytek, tak jak to bylo mezi Čechama, tak to bylo mezi Němcema.“

5.3 Návraty „německého živilu“ na české území pohledem informátorů

Požadavky odsunutých Němců, jejich návraty do původních domovů a opravy církevních památek vnímá české obyvatelstvo stejně jako transfer Němců velice odlišně. Záleží na pohledu celé situace – morální, lidské hledisko kontra mezinárodně-právní hledisko. Ovšem ti, kteří bydlí v původně německých domovech a osídlovali pohraniční oblasti, mohou být tímto faktem ovlivněni mnohem více než ostatní část české populace, neboť jak praví motto této práce *„(...) stačí kradmý dotek, aby se ticho rozeznělo starými hlasy a znameními (...)*“

Z výpovědi informátorky Věry je zcela zřejmé, že z návratu Němců a jejich požadavků jednoznačně strach nemá. Během rozhovoru upozorňovala, že se na tuto situaci dívá z lidského hlediska a zcela jistě opomíjela politicko-právní aspekt, který je v současném diskurzu velmi často zdůrazňován.

Věra, 74, Nové Městečko:

„Vona třeba takhle, že ty její děti (Němci, kteří bydleli v domě narátorky Jany – poznámka L. Ch.) by třeba nechtěli zpátky sem do toho baráku že to ne a že voni by chtěli mít takový práva třeba jako mají Češi, aby si tady mohli koupit, postavit a prostě toto, že by chtěli aby jim toto bylo povoleno. No já abych Vám řekla pravdu, já si z toho hlavu nelámu, kdyby to chtěli zpátky, tak bych asi požadovala, co sme do toho vrazili a jinak by mi to asi už nevadilo, víte, asi tak no. Já si myslim, že k tomu nedojde, to víte, ty Benešovy dekrety by neměly bejt zrušeny, že jo, jak by se to zrušilo, možná by k tomu došlo,

no říkám, my už sme starý, nám už je to dvakrát jedno, víte, ale říkám, děti mám v Praze zajištěný a to všechno no, a tak některý ty lidi skutečně jako vo tom přemýšlí, že by třeba, ale to víte, ty majetky, který tady Němci nechaly, ty už by byly dávno zchátralý, dyť ty lidi přece do těch oprav dali strašně moc. Voni ty Němci snad ani tak na tomhle nebazírujou, jako chtějí, aby měli prostě tu možnost, jako mají normálně Češi, to voni by chtěli. Ona mě to říkala, ona se jmenovala Luisa (...) ta paní profesorka a vona říkala, mluvila krásně česky a tak, vona říkala nám, vo to už vůbec nejde, to je prostě tabu pro nás, ale my bysme chtěli, aby třeba ne my už jako starý, ale třeba naše děti, aby třeba si tady mohli něco koupit, postavit a nebo podobně, aby sem mohli třeba jezdit jako na dovolenou. A co ty ostatní, jsou různí že jo, některý Němci by možná požadovali víc, ale vodtěhlectěch, co tady bydleli, tak asi toto (...)

No to vám chci říct taky, tady na tom Modřenci, víte, právě ta paní (...), ta paní profesorka sem přijela, no, tak to už je taky několik roků, eště měli marky, přijela a říkala, že prostě voni se prostě sebrali, já nevím kolik tisíc těch marek, a vlastně ten kostel dali celej opravit a pak je tam dál takovej pomníček s kapličkou a taky nebejt Němců, tak by to vopravený nikdy nebylo, to zase jako je pravda, víte, to skutečně jo. No říkám, dyť vono to bylo hodně drahý a vona sem přijela s těma markama a říká, já prej nevím, co s tím mám dělat a já sem říkala, zeptat se můžete v Sušici teda toho faráře, ale určitě to pude přes Prahu, určitě, tak vim, že něco takovýho bylo a ten kostel dali vopravit Němci, takže nebejt Němců, tak by to vopravený nebylo, Češi by na to peníze neměli.“

Téměř totožný názor vyjádřila narátorka Anna, která se na situaci návratu Němců zpět do Čech dívá opět z humanistického principu.

Antonie, 80, Bohdašice:

„Cejtí se tu furt doma voni no.“

Další narátor reaguje na návraty Němců zpět do pohraničí z majetkově-finančního hlediska.

František, 74, Hartmanice:

„Ale zase, zas jim jde vo majetek, zas jim jde vo majetek, sou ukřivděný, voni sou ukřivděný, proto říkám, co by se stalo, kdyby vyhráli voni tu válku, to mi nikdo neřek. My bysme támhle někde prděli do hlíny na Sibiři, protože tady už to bylo jejich, ty by to zlikvidovali, tady by zůstali pár, kerý by teda vodpovídali tej jejich nordickej rase a ostatní by šli někam na Sibiř makat jako votroci.“

6. NOVÉ PŘÍCHODY A NÁVRATY OBYVATEL DO ČESKÉHO POHRANIČÍ ANEB NOVOOSÍDLENECKÉ SUŠICKO

To, že Šumava je oblastí s drsnými klimatickými podmínkami, se projevilo i po odsunu Němců a následném znovuosídlování této části republiky. Tiskoviny z druhé poloviny čtyřicátých let dvacátého století samy uvádějí, že „*K nám na Šumavu musí přijít člověk celý, zocelený, kterého hned tak něco neodradí, člověk, který ví, co znamenají odloučené samoty, jimž zimní meluzína hvízdá v komínech, vítr burácí nad střechami a mrzne, až v krovech hřebíky praskají.*“²⁶

Podle dekretu prezidenta republiky bylo na Sušicku zkonfiskováno celkem 2 067 zemědělských usedlostí. Z toho bylo osídleno 368 zemědělských usedlostí ve výměře 2 579 ha českým obyvatelstvem z vnitrozemí, 77 usedlostí ve výměře 1 065 ha reemigranty z Rumunska a Slováky z východního Slovenska, 545 usedlostí ve výměře 7 536 ha převzaly zemědělské podniky Hartmanice, 1 077 usedlostí ve výměře 6 646 ha zůstává v roce 1947 stále neosídleno a 39 usedlostí je rezervováno pro volyňské Čechy. Z vysídlených obcí jsou v sušickém okrese plně osídleny Albrechtice, Dlouhá Ves, Humpolec (Kumpelitz), Vrabčov (Brabschow), Záluží (Salusch), Kašperské Hory, Nicov (Nitzau), Červená (Rothsaifen). Nepatrně osídlenými obcemi zkoumané oblasti jsou Srní (Rehberg), Zhůří (Haidl am Ahornberg), Stodůlky (Stadln) a Prášili (Stubenbach) - o posledních třech uvedených obcích je zmínka v přílohách, neboť se jedná o vesnice, jež byly v padesátých letech v důsledku zřízení hraničního a zakázaného pásma srovnány se zemí). Většina obcí okresu Sušice zůstává neosídlena z toho důvodu, že se jedná o usedlosti na samotách.²⁷

Podle stavu k 1. říjnu 1947 žije v sušickém okrese 29 692 Čechů. Kromě toho zde žije také 614 Slováků, 201 Bulharů a 361 osob jiné národnosti.²⁸ I když se některé obce okresu Sušice podařilo zcela osídlit a některé alespoň z části, tato oblast se neustále musela potýkat s nedostatečným osídlením z vnitrozemí oproti jiným pohraničním okresům. Tuto skutečnost bylo nutné vyřešit, proto se začalo jednat s ministerstvem sociální péče

²⁶ Problém osídlení Šumavy, *Šumavský hraničář*, 1. 3. 1947, s. 3.

²⁷ Osídlení sušického okresu, *Šumavský hraničář*, 14. 2. 1947, s. 6.

²⁸ Český živel v pohraničí sílí, *Šumavský hraničář*, 24. 10. 1947, s. 1.

o osídlení tohoto okresu reemigranty z Rumunska – tím se problém alespoň zčásti vyřešil. V důsledku toho bylo pro okres Sušice přiděleno 42 rodin rumunských krajanů v počtu 204 osob. Z tohoto počtu bylo na pastvinářské objekty přiděleno 8 rodin a zbylých 34 rodin přiděleno Státní lesní zprávě v Hartmanicích. Podle jednotlivých obcí byli reemigranti umístěni ve Velkém Radkově (Rogau) - 14 rodin, Glaserwald 3 rodiny, Velký Bor 4 rodiny, Dobrá Voda 2 rodiny, Zhůř 8 rodin.²⁹

Díky reemigraci rumunských Slováků se též ve sledovaném okrese podařilo osídlit obce Tuškov (Duschowitz), Nové Dvorce, Opolenec (Oppelitz), Kavrlík (Gaieler), Žlíbek (Rindlau), Kozí Hřbety (Ziegenruk), Nové Městečko a Platoř (Plattorn). V sobotu 11. ledna 1947 byly těmto zahraničním krajanům v Kašperských Horách v hotelu Kašperk slavnostně předáno 60 dekretů o vlastnictví půdy.³⁰

Některé obce sušického okresu, především Kašperskohorsko, se v průběhu procesu osídlování musely neustále vyrovnávat s velkou fluktuací obyvatelstva. Jedná se totiž o vesnice v blízké vzdálenosti od hranic, odkud se osídlenci těžko dostávají na dráhu, k lékaři, na nákup a celý kopcovitý terén pro ně znamená mnohé těžkosti. Tyto kašperskohorské obce byly zpočátku osídleny rumunskými Slováky, kteří se sice dostali do velice slušných majetků, ale nebyli zde spokojeni a po spotřebování zásob utekli zpět na Slovensko, kde čekali na výhodnější umístění po odsunutých Maďarech.³¹ Na začátku března roku 1947 přišli na OÚ v Sušici též Slováci z pohraničí a vrátili dekrety na objekty, které jim byly přiděleny. Z Platoře odchází 11 rodin, z Bohdašic 4 rodiny, z Humpolce 5 rodin, z Vatětic (Wattetitz) 4 rodiny a z Kozích Hřbetů 8 rodin. Na jejich místa poté přišli volyňští Češi.³²

Volyňští Češi jako nejpočetnější reemigrační skupina na Sušicku osídlili tyto obce: Bohdašice – 6 rodin, Stará Dlouhá Ves (Alt Langenddorf) – 1 rodina, Nová Dlouhá Ves (Neu Langendorf) – 1 rodina, Kozí Hřbety – 1 rodina, Humpolec – 7 rodin, Kunratice (Kundratitz) – 1 rodina, Dobronín (Nimpfergut) – 3 rodiny, Svojše (Zwoischen) – 9 rodin, Štěpnice (Stepanitz) - 3 rodiny, Nové Městečko – 3 rodiny, Platoř – 7 rodin.³³

Noví osídlenci tedy přicházeli do sušického okresu z různých koutů republiky, jednalo se bezprostředně o vnitrozemí a také o hraniční oblasti pohraničí (tito lidé přicházeli do

---

²⁹ Sušicko volá po dosídlení, *Šumavský hraničář*, 24. 10. 1947, s. 1.

³⁰ Dekrety reemigrantům na Kašperskohorsku, *Šumavský hraničář*, 24. 1. 1947, s. 6.

³¹ Fluktuace obyvatelstva na Sušicku, *Šumavský hraničář*, 7. 11. 1947, s. 6.

³² Slováci opouštějí pohraničí, *Šumavský hraničář*, 7. 3. 1947, s. 1.

³³ Osídlení Sušicka volyňskými Čechy, *Šumavský hraničář*, 11. 7. 1947, s. 1.

nových domovů pěšky – „přes kopec“). Nedílnou součástí českého pohraničí po odsunu Němců se stali též zahraniční krajané – volynští Češi, rumunští Slováci, Bulhaři, dále se zde vyskytovali i Němci a cikáni.

6. 1 Motivace příchodu jednotlivých narátorů do pohraničí

Podle empirického šetření a následné analýzy narativních rozhovorů je možné konstatovat následující motivy příchodu narátorů do pohraničí:

Snadnější získání majetku (tím se nemyslí zlatokopové), na kterém by novoosídlenci mohli sami hospodařit či získat větší dům než současný, v němž bydleli.

Antonie, 80, Bohdašice:

„No hlavně to, že neměli nic (rodiče paní Antonie, poznámka L. Ch.), neměli kde bydlet, byli v tom pronájmu, a neměli nic, chtěli začít si na svym, jenomže dlouho jim to netrvalo, vzali to do JZD a pak do statku a co (...).“

Vlastimil, 77, Bohdašice:

„Já si myslím jednu věc, pač my sme tam měli takovej baráček, stodola byla nová, maštal byla nová postavená a obytný byla jedna místnost, to bylo vo hodně větší než tuto, to jako, a to si myslím, to byla hlavní příčina táty, že (...) Přitom měl tam, vono to vyhořelo, ten barák vyhořel, a to já si vůbec nepamatuju, to eště táta byl malej a už se nepostavil a tudleto zůstalo jako takovej, von to byl takovej vejminek pro lidi, pro hospodáře no a v tom sme bydleli v tej jednej místnosti. Dřív tam byli asi tři nebo čtyři místnosti a to si myslím, že asi jako tátu dohnalo k tomu že sme vodešli, poněvác chtěl něco většího.“

Přesídlenci, zahraniční krajané jako hlavní důvod uvádějí obrovskou bídu, která vládla v jejich domovech v zahraničí (Rumunsko, Ukrajina). Též hlavní příčinu odchodu z původního domova jedna narátorka (rumunská Slovenka) uvádí jazykovou bariéru. Jako důvod k reemigraci též nelze opomenout již nastolený komunistický režim na Ukrajině.

Václav, 72, Dlouhá Ves:

„My sme museli vodjet, (z Volyně – poznámka L. Ch.) protože bysme umřeli hladu jo, protože nám sebrali všechno, dům nám rozbombardovali, takže sme neměli vůbec nic. Poslední peřiny dvě, tenkrát to bylo něco mít peřiny, za pět brambor, tak sme uvařili pět brambor a pomalu sme je jedli, pak sme nastoupili do toho dobytčáku a jeli sme do Čech, to se jelo šest neděl tím vlakem, to nebylo, že by to jelo, rozjel se zastavil, rozjel, zastavil (...)

Já bych tam nejel ani za nic na světě, ani za nic.“

Marie, 79, Hartmanice:

„M: No Vám říkám no, ty motivy byly ty, že my jsme bydleli v tym Rumunsku a my jsme byly mezi Rumunami, mezi Rumunama a my jsme prostě třebas, když mužský jezdili po práci, tak uměli rumunsky, ale třeba ženský, když šli nakúpit, protože to byly vesnice, byly slovenské, jedna strana byli Rumuni a druhý byli Maďaři a my, když jsme třebas šli na nějaký větší nákup, děcka nebo ženy, tak my jsme se neuměli domluvit, no takže prostě tak.

L: Jazyková bariéra.

M: No, no právě. No a po tej válce, když tam přišli na ten nábor, no tak samozrejme my sme mysleli, že jdeme na to Slovensko, no a najednou jsme se ocitli tady. Takže tak.“

Informátorka Jana (volyňská Češka) jako motiv příchodu do tehdejšího Československa a současně odchod z Ukrajiny uvádí nesouhlas rodičů se stávajícím komunistickým režimem. Bída a strádání nebylo tentokrát tématem, ba naopak vypravěčka během rozhovoru vyzdvihovala velice družný a poklidný život na Volyni.

Věra, 74, Nové Městečko:

„No, tak že sme se vrátili do těch Čech no a tatínek jako říkal, když jsme sem přišli v tom sedmačtyřicátým a potom osmačtyřicátým to tu už taky tak trošku začínalo (komunistický převrat – poznámka L. Ch.) a otec říkal - já prostě chci být svým pánem, proto jako chtěl bejt tím zemědělcem. No, ale když to tady začínalo v tom osmačtyřicátým, začínali tady prostě jako ty družstva, to byly traktorový stanice a tak, no, tak ty lidi všechny i ty Bohdašický jako si mysleli, že je to dobrý, no, dobrý to bylo, že půjčovali ty stroje, ty

mlátičky a to všechno tady bylo to dobrý. Ale tatínek říkal, no z jednoho pekla jsem vdešel a do druhýho přišel, takže to tady takhle začínalo no.“

Výrazný zjištěný motiv – „zlatokopectví“ – lidé, kteří do pohraničí přišli rychle zbohatnout a poté region opouštěli, se vyskytovali i ve zkoumané lokalitě. Vyjádřil se k nim ovšem pouze jeden narátor.

Vlastimil, 77, Bohdašice:

„To bych ti ani neříkal, taky by mě moch někdo podříznout (smích), byli tady, no to je jasný, voni mysleli, že zbohatnou.“

7. NOVÉ UTVÁŘENÍ REGIONÁLNÍ IDENTITY – HLEDÁNÍ STARÝCH A VYTVÁŘENÍ NOVÝCH KOŘENŮ DOMOVA POHRANIČNÍCH OBYVATEL V OBLASTI SUŠICKA

7.1 Typy regionální identity obyvatel pohraničí podle poznatků z výzkumu

Problematika typů regionální identity se v teoretické části opírá o empirické šetření sociologa Františka Zicha (2007: 49-64) a tato bakalářská práce bere v potaz jeho typologii zkoumané identity. U jednotlivých narátorů se objevily následující druhy regionální identity vyjadřující různý stupeň vztahu vypravěče k místu, v němž žije:

Základní identita, kterou dokumentují výpovědi narátorek Věry, Antonie a narátora Václava, neboť znají dobře nejbližší okolí, na které si prostě zvykli – stereotypní odpovědi.

Věra, 74, Nové Městečko:

„No tak to rozhodně se o historii nezajímám, ne, v těchto letech už ne, a potom, mě to ani nikdo nenabíd, víte, tak asi tak, no. Zním jen takový to blízký okolí. Víte třeba můj tatínek jako tu Šumavu hrozně miloval i když byla kopcovitá, byl zvyklej na rovinu a tak no.“

Antonie, 80, Bohdašice:

„To jo znám hodně okolí, protože jsem dělala v lese, tak sjezdili jsme taky hodně toho, ale (...)

No tak zvyk. Už jsem tady těch 63 let a už je to takovej zvyk.“

Václav, 72, Dlouhá Ves:

„Člověk za ty léta, já už tady sem vod toho sedmačtyřicátýho, tak se s tím sžiješ s tím krajem.“

Vědomé ztotožnění pregnantně reprezentuje výpověď informátora Františka, který má velký koníček - sběr historické regionální literatury a velice svižně a pohotově dokázal popsat jakoukoli šumavskou část, na níž byla kladena otázka.

František, 74, Hartmanice:

„Na Hůrce (zaniklá vesnice, neboť se nacházela v hraničním a zakázaném pásmu – poznámka L. Ch.) nikde není studna, ne, sou tam prameny, ale je to daleko. Já nemůžu najít původní hůreckej hřbitov, já ho nenajdu, pak sme ho našli, je dole v Čechovu údolí, tam je hřbitov, to byl původní hůreckej hřbitov, až teprve v roce 1802 žádají Hůřečtí o zřízení nového hřbitova a to je ten nahoře, ale tudleto byl hřbitov, takový hroby tam byly vidět, takový jenom, ale za prvé je tam tráva, je tam nálet a já si myslím, já si myslím, že ty blbci péesáci, jak dělali signálku, tak že ho vzali buldozerem, že ho srovnali, já už sem se ho tam nahledal dost, a já ho nenajdu.”

Informátor František by mohl být zařazen dle poznatků z literatury mezi lokální patrioty, neboť se intenzivně zaobírá studiem regionální historie. Během narace paradoxně pohraničí neoznačil za svůj domov.

Teoretický rámec práce tedy seznamuje i s dalším typem regionální identity a to s již zmíněnými lokálními patrioty neboli aktivní regionální identitou, které výzkumné šetření této práce nezaznamenalo.

7.2 Domov jako zvláštní druh regionální identity zkonstruovaný jednotlivými informátory

Konstrukce domova ve vyprávění narátorů je v této empirické části typologicky rozčleněno podle poznatků socioložky Jitky Laštovkové (2007: 87-90). Narátoři odpovídali na otázku co si představují pod pojmem domov a tento zvláštní druh regionální identity spojovali především s:

bydlištěm – kde narátor zdůrazňoval také určité „teplo domova“ spojené se spokojeností člověka, kde se cítí dobře.

Václav, 72, Dlouhá Ves:

„No domov je tam, kde si spokojenej, kde máš co jíst, máš se čím voblíct, je tě teplo, to je domov, já sem doma tady v Dlouhej Vsi v každym případě.“

místem narození – kdy byl v narativních rozhovorech kladen důraz přímo na místo narození (budova – myslivecká hájenka na samotě) – jelikož byla za minulého režimu srovnána se zemí, narátor tím přišel o domov.

František, 74, Hartmanice:

„F: No to je tvrdý domov, protože ať budeš žít jakkoliv, ať budeš mít jakýkoliv podmínky, ale stejně na ten domov se budeš votáčet stejně na ten domov, tam, kde ses narodil, nezapomeneš (...)

L: Mohla bych se vás zeptat, jestli je vám ten kraj odkud přicházíte bližší?

F: Hele, všude si zvykneš, i když pravda je ta, heled', že čas vod času tě chytne nějakej ten Heimat, jo, že se tam deš podívat, já sem tam byl letos, šel sem se podívat do tý hájenky, kde sem se narodil (...)

F: Já nemám domov, když to vemeš, já nemám domov, protože ta hájovna už neexistuje, tam nic nejní, jo, takže já tam přijdu, posedim mezi těma třeba bukama jo u toho křížku, tu zvonici už taky někdo ukrad, ten zvon ukrad, porazil tu zvoničku, ukrad jo, vokouknu, podívám a votočim se a jdu pryč, jo (...)

Tady v Hartmanicích, to je jen bydliště, to je taková noclehárna.”

Podobný názor sdílí i narátor Vlastimil, který také jasně tvrdil, že na Šumavě nezakořenil.

Vlastimil, 77, Bohdašice:

„Já mám domov furt tam, já tam jezdím do Oubětic furt, mám tam eště kluky, s kterejma sem chodil do školy (...)

Já sem se tam narodil, rozumíš tomu, byl sem tam jak malej kluk a všechno sme tam byli.“

rodinou – z výpovědi informátorky Marie je domov spojován se současnou rodinou žijící ve zkoumaném regionu. Země původu (Rumunsko) se z důvodu jazykové bariéry pro ni nestala domovem.

Marie, 79, Hartmanice:

„Tady jsem doma, ale tady jsem doma, mám tady děti, mám v Sušici děti, mám syna, dceru v Sušici, ale když jsem, když byli rodiče, tak jsem šla domu na Moravu, vždycky jsem říkala, jdem domu, protože my jsme přijeli tam, do toho na tu Moravu, tam byli rodiče a tam jsem šla domu, no ale teď kon už jsem doma tady, protože mám tady děti a všechno, co potřebuju, nemůžu si stěžovat.“

Věra, 74, Nové Městečko:

„L: A když bych se Vás teď zeptala, jak byste definovala slovo domov, co si pod tím představíte?

V: Tam, kde jsem se narodila, tam je můj rodnej kraj, domov už mám dneska tady, protože tady mám manžela, mám tady děti, už je mám tady, ale tam na to nemůžu nikdy zapomenout, protože mám tam moji maminku pohřbenou.

V: No vzpomínky tam zůstanou vždycky, jako víte, ale teď už jsem doma tady, teď už ano, protože tu mám děti, mám tu vnoučata, mám tu domov. Tenkrát, víte, jedenáctiletá holka nemůže říct. Ty vzpomínky na můj domov na Volyni nikdy nevyumizí, no ty zůstanou až do smrti, ale už ten domov mám tady.“

Narátor z Kašperskohorska nespojuje domov s místem narození, bydlištěm či rodinou jak tomu nasvědčují teoretická východiska. Tento informátor klade důraz i na morální hodnoty ostatních osob, jež postrádá.

Jaroslav, 89, Kašperské Hory:

“No ta družnost, a ta tady schází, ta tu není. Dřívejc to bylo docela, já nevim, nebo já se změnil, já neříkám, že sem se nezměnil možná, že sem se změnil, právě tím, teď zvlášť, když je člověk sám, když je 11 let sám.”

7.3 Hranice s Bavorskem v názorech narátorů

Politická situace po převzetí moci komunistickou stranou v roce 1948 měla také vliv na formování regionální identity u novoosídlenců v pohraničí. Neprůstupná železná opona jako symbol éry studené války samozřejmě vedla přes zkoumané území, neboť bývalý sušický okres se nacházel u hranic s kapitalistickým Bavorskem. Pojem hranice je tedy zkoumán pouze v souvislosti s rokem 1948. Právě tento rok patří mezi historické mezníky, které ovlivnily vnímání fenoménu hranice.

Pro osvětlení situace střežení bavorské hranice u okresu Sušice byl pořízen rozhovor informátorem Květoslavem, který působil na vojně začátkem padesátých letech jako příslušník PS u Roklanské slatě – tato rašeliniště zabraňovala ilegálním přechodům přes hranici, neboť se v těchto místech často propadala zem. Ze své zkušenosti jako PS tvrdil, že zdejší střežení hranice bylo klidné oproti jiným místům (uvedl Slovensko). Dalším tématem se staly úmrtí příslušníků PS díky doteku o „železné dráty“, v nichž se nacházelo až 6 000 V.

Květoslav, 78, Bohdašice:

„Tady to vedlo přes Železnou Rudu na Alžbětín, mezi Laka jezerem na Prášily u Gsengetu, pak na Modravu přes Ptačí nádrž na Roklanskou slat' a končilo to u volarský brigády (...)

Dyť péesáci to byli cizí lidi, ty se nespálili vo dráty, dyť to sou slinty, já ti povim, jak to bylo, holka mu napsala dopis, že s nim končí, že má jinýho a von vzal tudle samopal a zastřelil se.“

V naracích jsou samozřejmě také zaznamenány souvislosti týkající komunistického převratu, neboť se jedná o pohraniční oblast. Ovšem většině narátorů železná opona život ve větší míře ničím neomezovala. To pregnančně dokládají následující výpovědi.

Vlastimil, 77, Bohdašice:

„Vůbec, opona to omezovalo život těm, který měli prachy a chtěli jezdit ven. Ne vůbec, vůbec ne to. Bylo to tvrdý, jako když dávali dohromady vesnice, no, pač ty lidi na tom lpěli to jako (...)"

Václav, 72, Dlouhá Ves:

„No takle, podle mě to bylo dycky blbost jo, protože, když na to nemáš, tak stejně nepojedeš do zahraničí, takže pojedou jenom ty co na to mají, ale je to vědomí, že když si našetřím, že můžu jo, mě osobně celkem nikam neláká.“

Věra, 74, Nové Městečko:

„Nám osobně nic neomezovala, ne že jo, ale jako je pravda, že se dělaly hrozný věci a to se dělat nemuselo, víte, přece jenom, když ty lidi chtěli tam, to se nemuselo tohle všecho dělat, protože ta svoboda tady nebyla, že jo, co si budem povídat no.“

Výpověď informátora Jaroslava, který měl osobní zkušenost s jak s nacistickým vězením, tak s komunistickým, jasně dokládá neprostupnost tehdejší česko-bavorské hranice.

Jaroslav, 89, Kašperské Hory:

„No tak to bylo hned ten začátek v tom osmačtyřicátom, když mě zmlátili, byl sem udanej jenom kvůli tomu, já byl eště svobodnej a tam byla holka u toho Menšika taky zaměstnaná a vona chtěla jít přes hranice, no chtěla jít za rodinou, měla tam venku sourozence a žádala a voni jí to několikrát zamítli jít ven a vona zase dostala ten jeden den to oznámení, jakože se jí to zamítá a takhle při večeri nám to říká a já ji říkám a vona říkala, že když ji nepustí, že uteče na černo a já sem povídal, máš recht, já půjdu s tebou a to mě zabilo. Šéfová ta podala, jo, že sem říkal slušce tam, že že s ní uteču, no ale nebudu to říkat, když bych to chtěl, tak to nebudu říkat takhle veřejně ne při večeri, no, tak za to sem byl zavřenej.“

7.4 Další neopomenutelné faktory, jež pomohly narátorům sžít se s „vykořeněným“ krajem a přispěly též ke konstrukci regionální identity

Již byly zmíněny stěžejní faktory, jež ovlivnily konstrukci regionální identity u skupiny narátorů. První odstavec této kapitoly je tedy věnován určitému shrnutí již zmíněného. Mezi tyto faktory bezesporu patří **odsun německého obyvatelstva** po druhé světové válce, neboť bez této skutečnosti by nemohlo dojít k procesu osídlování pohraničí

slovanským lidem. Tyto dvě historické události pregnantně vystihuje výpověď narátorky Marie.

Marie, 79, Hartmanice:

„(...) ale kdyby Němce nevystěhovali, tak bysme asi byli bývali tam. Takže zaplat' Pánbůh, že se to stalo!“

S tím souvisí i přesvědčení jednotlivých narátorů, že **majetek**, který získali po odsunutém německém obyvatelstvu, je **vypořádaný** a nemají obavy, že by o své nemovitosti mohli v budoucnosti přijít.

Marie, 79, Hartmanice:

„Já si myslím, že to bylo vypořádaný, dyť říkaj že to bylo tak. Ten barák je po Němcích, ale ty už všici zemřeli, ted' už je to moje!“

Jedním z dalších již zmíněných faktorů uvedených v této práci, který pomohl narátorům sžít se s novým prostředím, jež mohly později nazývat domovem, je **založení vlastní rodiny** – manžel, děti, vnoučata, a právě proto někteří vypravěči mají svůj domov v pohraničí. Jako další determinant lze uvést určitý **zvyk**, který tedy reprezentuje základní identitu doprovázenou tvrzením, „že člověk si zvykne na všechno.“

I když Šumava patří k pohořím České republiky, kde vládou velice drsné přírodní podmínky, v narativních rozhovorech je často zaznamenán obdiv k **šumavské přírodě**.

Antonie, 80, Bohdašice:

„Tady je krásně, nádherně, sem mě to táhlo.“

Václav, 72, Dlouhá Ves:

„No jistě, jistě krásná příroda, to je součást Šumavy.“

Někteří narátoři se ovšem shodují, že příroda šumavských plání na konci čtyřicátých let se bohužel současným žalostným stavem nedá srovnat.

Jaroslav, 89, Kašperské Hory:

„A no, tak to víte, když mě vzal chlapec nahoru, tak to by člověk nad tím brečel, kdyby ste ji znala tu Šumavu vopravdu před tím, než ste se narodila, jak byla a dneska, když tam přijdete na horu, to je, to je hanba, syn mě vzal autem nahoru hnedle až k hranicím a tady po tech hvozdech, dyť sem je znal ty hvozdy, dyť sem tam jezdil za prací, takže sem jo to měl prolezlý, to byla moje vobživa ten pohyb po tej Šumavě, a když tam dneska vidíte tu suchotu a sem tam nákej ten pahejl, co začíná róst, to je, to je nemožný, to je nemožný.“

Jako další neopomenutelný determinant vzniku určitého stupně regionální identity bylo **přívětivé přijetí** narátorů ostatními novoosídlenci, kteří se do pohraničí dostali dříve než oni. Tuto skutečnost zdůrazňovali jak osídlenci z vnitrozemí, tak především zahraniční krajané z Rumunska a Ukrajiny. Ani jeden narátor – reemigrant se ve svém životě nesetkal s nějakým stigmatizujícím označením (Volyňáci apod.) ani s jazykovou bariérou.

Marie, 79, Hartmanice:

„Lidi tu byli hodný, nikdy žádný problém sme neměli, že by sme prostě, někdo prostě na mě nák nadával, akorát co mě kolikrát rozčiluje, když řeknou Rumunka, že jsem Rumunka. Já říkám, no kruci vždyť Rumunka sem v životě nebyla, no ale ať si povídaj každý, co chce, ale právě většinu kvůli tomu sme šli né, že sme nebyli tam doma, že sme neměli, prostě nemohli se domluvit ani tudyto (...)“

Věra, 74, Nové Městečko:

„A docela ty lidi byli hodný jo, protože ty lidi, který byli v Bohdašicích to byli všecko přistěhovalci, to nikdo nebyl, kterej tam bydlel, jako se narodil, to všechny vodněkud přišli do pohraničí vosidlovat pohraničí no . To víte, jak to bylo, ty Němci, když vocať vyhnali no, tak to se snažili to pohaničí dosídlit, že jo, těma lidma (...)“

Neméně důležité bylo i **formování občanské společnosti** prostřednictvím nejrůznějších společenských a kulturních akcí, které se pořádaly a postupně sdružovaly jednotlivé novoosídlence v pohraničních oblastech.

Antonie, 80, Bohdašice:

„No jó no, u (...) nahoře, jak jsou teď Hraničků, tak tám byl prázdněj barák, a tak se pořádaly tancovačky, jako děti sme vždycky divadla hráli ve starej tej, a to byli všichni dohromady – Němci, ty volyňský Češi, všechno dohromady.“

Proces osídlování neznamenal pouze příchody novoosídlenců do pohraničí, ale též jejich odchody, které jsou v literatuře zaznamenány i v sušickém okrese. V naracích není zaznamenán odchod či pokus o něj z šumavského pohraničí do jiných úrodnějších a životu jednodušších oblastí.

Je nutné podotknout, že vybraní informátoři přišli do pohraničí v dětském či ranně dospívajícím věku, a proto pro ně formování regionální identity a konstrukce domova byla mnohem snažší než pro jejich rodiče, kteří velkou část svého života strávili v původních domovech. Tuto skutečnost vystihují následující výpovědi dvou informátorů.

Věra, 74, Nové Městečko:

„(...) když jsme tam přišli po těch Slovákách, tak to víte, to bylo hrozný, maminka brečela, to bylo hrozný, to víte, my sme nebyli zvyklí tady plno kamenů, hory, tam byla rovina, černá zem, když sme přivezli ty brambory, tak ty lidi vokolo ty sousedi, ty chodili k nám, ty brambory byly úplně černý jako todle z ty černý země, no, a tak sme přivezli taky uzený maso, sádlo, a tak k nám chodili vychutnávat, když sme přijeli ty sousedi, tak říkám, my jsme neměli bídu, to nemůžu říct no. Ale tady v tom baráku bylo takovejch švábů, že jste si pověsila třeba ten kabát nebo svetřík na to, a když jste ho vzala, tak z toho takhle padaly šváby. Maminka brečela, no hrozný, to víte, nějakou dobu to trvalo než ty šváby, než se to všecko zlikvidovalo, kupovali sme na to všecko možný no.“

Vlastimil, 77, Bohdašice:

„Heled', co se máma naplakala, když táta chtěl sem jít, ta za žádnou cenu sem jít nechtěla, nechtěla a nechtěla a něchtěla a taky si tu nezvykla.“

8. ZÁVĚR

Stěžejním účelem představených výsledků empirického šetření provedených u osmi informátorů sušického pohraničí je získat odpověď na stanovenou výzkumnou otázku týkající se konstrukce regionální identity na příkladu novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 v oblasti Sušicka, současně je snahou definovat hlavní faktory, které ovlivnily formování tohoto druhu lidské identity.

Co se týče typů regionální identity u jednotlivých narátorů, byly identifikovány jen základní identita (neuvědomované ztotožnění), jež reprezentuje nízkou úroveň vztahu k místu, dále potom vědomé ztotožnění, které se vyznačuje vyšším zájmem k regionu oproti základní identitě. Literatura nabízí i tzv. lokální patrioty, kteří se v empirickém šetření nevyskytují.

Při tázání se po konstrukci fenoménu domova, pojímaného jako zvláštní druh regionální identity, se u větší části narátorů projevila shodná percepce pohraničí jakožto domova. Tato skutečnost je pregnantně zaznamenána především u reemigrantů z ukrajinské Volyně či Slováků z Rumunska. Ve výpovědích se vyskytují i tvrzení, že zkoumaná oblast není pro narátory místem, jež by mohli označit za domov, neboť se zmíněným pojmem domov spojují místo, které v důsledku osídlování pohraničí opustili. Tito lidé spojují svůj domov především s místem narození a z tohoto důvodu je jasné, že pohraničí jim domov poskytnout nemůže. Výzkum dále zaznamenal fenomén „dvojiho domova“, který se vyskytuje pouze v jedné naraci, tj. informátorky z Volyně.

Lze tedy sumarizovat, že konstrukce regionální identity u novoosídlenců v pohraniční oblasti bývalého sušického okresu proběhla bez výrazných negativních vlivů. Tuto skutečnost lze též připisovat faktu, že skupina narátorů osídlovala pohraničí ve druhé polovině čtyřicátých let dvacátého století a přicházela do „nových domovů“ v dětském či ranně dospělém věku a důležité životní okamžiky prožili již v pohraničí. Rodiče těchto narátorů měli z tohoto hlediska situaci mnohem složitější, což reflektují získané odpovědi.

Zmíněný útlý věk informátorů není jediným determinantem, jenž ovlivnil konstrukci regionální identity. Dále je nutné zdůraznit následující faktory, kterým lze též připisovat vysokou hodnotu při vytváření nového domova v pohraničí. Jedná se o:

- odsun německého obyvatelstva po druhé světové válce, díky němuž mohl následně začít proces osídlování československého pohraničí novoosídlenci

- v současném veřejném diskurzu probíhá stereotyp týkající se neustálých obav novoosídlenců o majetek získaný po odsunutých Němcích. Z empirického výzkumu je však patrné, že tento stereotyp je narušen, neboť všichni informátoři vypověděli, že tento strach nesdílí
- založení své vlastní rodiny v pohraničí – někteří narátoři se cítí být doma díky své rodině, se kterou společně žijí v pohraničí
- prostý zvyk na nové místo, jenž se následně stalo domovem
- nelze opomenout ani kladné vnímání šumavské přírody, kterou spousta narátorů označila za velké plus zkoumané oblasti navzdory jejímu hornatému terénu, jenž je spojen s drsnými klimatickými podmínkami
- přívětivé přijetí ostatními novoosídlenci – tuto skutečnost zdůrazňují především zahraniční krajané z Volyně a Rumunska, kteří se nesetkali s žádnou formou stigmatizace ze strany novoosídlenců z vnitrozemí
- formování občanské společnosti pomocí nejrůznějších kulturních akcí a událostí, které postupně sdružovaly a seznamovaly jednotlivé novoosídlence v pohraničí.

Jako negativní faktor v konstrukci regionální identity mohl působit historický mezník – rok 1948 spojen s „komunistickým pučem“, který následně znamenal změnu ve vnímání pojmu hranice, což zapříčinila politická situace spojená s výstavbou železné opony jako jednoho z hlavních symbolů éry studené války. K těmto událostem neodmyslitelně patří i zřízení hraničního a zakázaného pásma, následné likvidování obcí v této oblasti. Životní příběhy jednotlivých narátorů neobsahovaly nutnost opět opustit domov v důsledku demoličních akcí v pohraničí, což by jistě výrazně zasáhlo do konstrukce regionální identity a percepce toho, co je domov. Samotnou železnou oponu vypravěči příliš nevnímali a svobodu jim nijak výrazným způsobem neomezovala. Během empirického šetření byla zaznamenána jen jedna narace, kdy uzavřené hranice sehrály negativní roli v každodenním životě v pohraničí. Tudiž i politické události po „vítězném únoru 1948“ jsou považovány za faktor ovlivňující konstrukci regionální identity obyvatel pohraničí.

Konstrukce regionální identity a znovuvytvoření pocitu domova a bezpečí pro novoosídlence v oblasti pohraničí nebylo zajisté lehkým úkolem. Z uskutečněného empirického šetření vyplývá, že větší část informátorů se skutečně dokázala sžít se zpočátku pro ně naprosto neznámým šumavským krajem, jenž oproti jiným pohraničním

oblastem nepatřil mezi preferované a atraktivní regiony. Tito lidé se identifikují se zkoumaným regionem v různé míře, ale stěžejní skutečností je, že za svůj pravý domov označili právě pohraničí. Výzkum se také opírá o výpovědi dvou narátorů, kteří si při pojmu domov nevybaví pohraničí, nýbrž kraj, v němž se narodili a odkud pocházejí - z tohoto důvodu se pro ně „současný domov“ v pohraničí nikdy nestane pravým domovem. Tuto skutečnost vystihuje závěrečný citát:

„Hluboko v každém člověku zůstává silná touha po kořenech. Člověk někde musí být doma. Ze všech stran nás ohrožuje bezdomoví, odcizení od druhých, od nás samých (...) Potřebujeme střechu nad hlavou, ale také nad duší. Nikdo nemůže žít zcela bez přístřeší. Cítíme, že nás ohrožuje psychické bezdomoví.“

Paul M. Zulehner

9. SEZNAM LITERATURY

- ANDĚRA, Miloš, ANDRESKA, Jan aj. *Šumava: příroda – historie – život*. Miloš Uhlíř - Baset, 2003. 799 s. ISBN 80-7340-021-9.
- ANTONÍN, Robert, BEZECNÝ, Zdeněk aj. *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii*. Praha: Reader's Digest Výběr, s. r. o. 2008. 520 s. ISBN 978-80-86880-65-5.
- BARTOŠOVÁ, Jana. *Zmizelé Čechy: Sušice*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007. 69 s. ISBN 978-80-7185-842-3.
- BENEŠ, Zdeněk, JANČÍK, Drahomír aj. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, s. r. o., 2002. 304 s. ISBN 80-86010-55-4.
- ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír, VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Cerm, 2005. 359 s. ISBN 80-7204-419-2.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Paseka, 2007. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HORPENIAK, Vladimír. *Zmizelé Čechy: střední Šumava*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007. 71 s. ISBN 978-80-7185-839-3.
- HOUŽVIČKA, Václav, NOVOTNÝ, Lukáš. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí: sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007. 170 s. ISBN 978-80-7330-109-5.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2007. 286 s. ISBN 80-7367-269-3.
- JÍLEK, Tomáš. *Šumava v podmínkách studené války*. In ANDĚRA, Miloš, ANDRESKA, Jan aj. *Šumava: příroda - historie - život*. Miloš Uhlíř - Baset, 2003, s. 397-402. ISBN 80-7340-021-9.
- KASTNER, Quido. *Osídlování českého pohraničí od května 1945*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007. 83 s. ISBN 80-85950-59-6.

- KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2006. 107 s. ISBN 80-7285-078-4.
- LAŠTOVKOVÁ, Jitka. „Doma“ v pohraničí. In HOUŽVIČKA, Václav, ZICH, František, *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí: sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007, s. 85-94. ISBN 978-80-7330-109-5.
- MAJEROVÁ, Věra, MAJER, Erich. *Kvalitativní výzkum v sociologii venkova a zemědělství část I*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2006. 156 s. ISBN 80-213-0507-X.
- NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2007. 227 s. ISBN 978-80-254-0095-1.
- PETRÁŠ, Jiří. Šumava od roku 1938 do roku 1945. In ANDĚRA, Miloš, ANDRESKA, Jan aj. *Šumava: příroda - historie - život*. Miloš Uhlíř - Baset, 2003, s. 387-396. ISBN 80-7340-021-9.
- ŘEZNÍČKOVÁ, Zdeňka, ŘEZNÍČEK, Přemysl. Místopis. In ANDĚRA, Miloš, ANDRESKA, Jan aj. *Šumava: příroda - historie - život*. Miloš Uhlíř - Baset, 2003, s. 45-102. ISBN 80-7340-021-9.
- SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha: Academia, 1996. 464 s. ISBN 80-200-0577-3.
- SEMOTANOVÁ, Eva a kol. *Česko: Ottův historický atlas*. Praha: Ottovo nakladatelství, s. r. o., 2007. 408 s. ISBN 978-80-7360-577-5.
- STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. 536 s. ISBN 80-200-0328-2.
- STEHLÍK, Ladislav. *Země zamyšlená – Šumava*. Praha: Československý spisovatel, 1970. 373 s.
- ZICH, František. *Regionální identita obyvatel v pohraničí: evropská, národní či regionální identita?* Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2003. 262 s. ISBN 80-7330-039-7.

- ZICH, František. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí: Typy regionální identity. In HOUŽVIČKA, Václav, ZICH, František, *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí: sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007, s. 49-64. ISBN 978-80-7330-109-5.

Noviny, periodika:

- *Šumavský hraničář*, 1947.
- *Zprávy Sušicka*, 1946.

Archivní prameny:

- Archiv Muzea Šumavy v Sušici

Internetové zdroje:

- *Politický okres sušický* [online]. 2009 [cit. 2009-12-09]. Dostupné z WWW: <<http://depositum.cz/knihovny/pamatky/strom.clanek.php?clanek=4970>>.
- *Zaniklé obce po roce 1945* [online]. 2005-2009 [cit. 2010-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1436311>>.
- *Zaniklé obce po roce 1945* [online]. 2005-2009 [cit. 2010-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1436411>>.

10. PŘÍLOHY

10.1 Seznam psaných a obrazových příloh

1. Seznam zkratk užívaných v bakalářské práci
2. Pravidla přepisu rozhovoru podle Jany Noskové
3. Německo-český místopisný slovník
4. Bývalý politický sušický okres
5. Odsun Němců v Sušici
6. Zaniklá obec Stodůlky
7. Zaniklá obec Hůrka
8. Zaniklá obec Zhůří
9. Zaniklá fara v Prášilech
10. Neprostupná železná opona u hranic s kapitalistickým Bavorskem
11. Železná opona u hranic s Bavorskem se zaměřením na pozorovací strážní věž PS
12. Hraniční pásmo
13. Volyňské kolchoznice
14. Kostel svatého Mořice na Mouřenci

10.1.1 Příloha číslo 1: Seznam zkratek užívaných v bakalářské práci

FNO – Fond národní obnovy

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

ONV – Okresní národní výbor

OS – Osídlovací úřad

PS – Pohraniční stráž

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

10.1.2 Příloha číslo 2: Pravidla pro přepis rozhovoru podle Jany Noskové (2007: 69)

1. Rozhovory jsou přepsány doslovně (tedy s opakujícími se slovy, nedokončenými větami, protismyslnými vyjádřeními), vynechány jsou jen parařečová vyjádření typu „hm“, „aaa“, „ee“ atd.
2. Iniciály-písmena, která vyjadřují repliky v rozhovoru, jsou zvolena libovolně – pro informátory, o něž se opírá výzkumná část, jsou použity iniciály jejich pseudonymů. Osobu tazatele označuje vždy písmeno „L“, dotazované pak různá další písmena, každé písmeno je určeno jedné osobě.
3. Důraz na určitá slova nebo pasáže jsou vyznačeny jejich podtržením.
4. Jestliže se v nahraném materiálu objevila nesrozumitelná místa, jsou označena otazníky. Pokud se jedná o krátké nesrozumitelné místo (například název, jméno, jedno slovo), jsou použity tři otazníky bez závorčky ???, pokud byla nesrozumitelná delší pasáž, pak je vyznačena třemi otazníky v kulatých závorkách (???).
5. Pokud v citacích z rozhovorů krátíme text, tedy vypouštíme určitou pasáž, je tato označena třemi tečkami v závorce (...).
6. Tři tečky na konci věty označují pauzu nebo nedokončenou výpověď narátora.
7. V kulaté závorce jsou do přepisu doplněny další projevy, které doplňují mluvený text, ale nelze je zachytit v přepisu, např. emocionální hnutí (smích), (pláč).
8. Chybné údaje informátorů jsou nechány bez opravení, popř. jsou vepsány, v případě, že bylo nutné doplnit informace komentářem tak, aby byla zaručena srozumitelnost přepsaného textu, jsou uvedeny v závorkách přímo v přepisu.
9. Co se týká interpunkce v přepisu rozhovorů, je nutno říci, že nedodrží přesně všechna gramatická pravidla. V mluveném projevu se vyskytuje řada vyšinutí a spřežení vazeb, neúplných vět, několikanásobných opakování jednoho slova. Je snahou interpunkční znaménka vypsát tak, aby se neztratil smysl vyprávění, rozhovoru, ale v žádném případě není činěn nárok na úplnou gramatickou správnost.
10. Všechna cizí slova (respektive slova a věty vyřčené v cizích jazycích) jsou přepsány foneticky jak zazněla v rozhovorech.

10.1.4 Příloha číslo 3: Německo-český místopisný slovník

Slovník obsahuje pouze nejčastěji uváděné názvy v předkládané bakalářské práci, jejichž německý překlad je uveden u prvního se vyskytujícího českého názvu příslušné obce (Řezníčková, Řezníček 2003: 45-86).

Albrechtsried – Albrechtice

Bergreichensteien – Kašperské Hory

Brabschow – Vrabčov

Budaschitz – Bohdašice

Buchwald – Bučina

Duschowitz – Tuškov

Gaierle – Kavrlík

Grosshaid – Velký Bor

Gut Wasser – Dobrá Voda

Hartmanizc – Hartmanice

Heidl am Ahornberg – Zhůří

Hurkenthal – Hůrka

Kadeschitz – Kadešice

Kumpelitz – Humpolec

Kundratitz – Kunratice

Langendorf – Dlouhá Ves (Alt/Neu Langendorf – Stará/Nová Dlouhá Ves)

Maletsch – Maleč

Maurenzen – Mouřenec

Neustadtl – Nové Městečko

Nimpfergut – Dobronín

Nitzau – Nicov

Oppelitz – Opolenec

Plattorn – Platoř

Rathgebern – Malý Radkov

Rogau – Velký Radkov

Rehberg – Srní

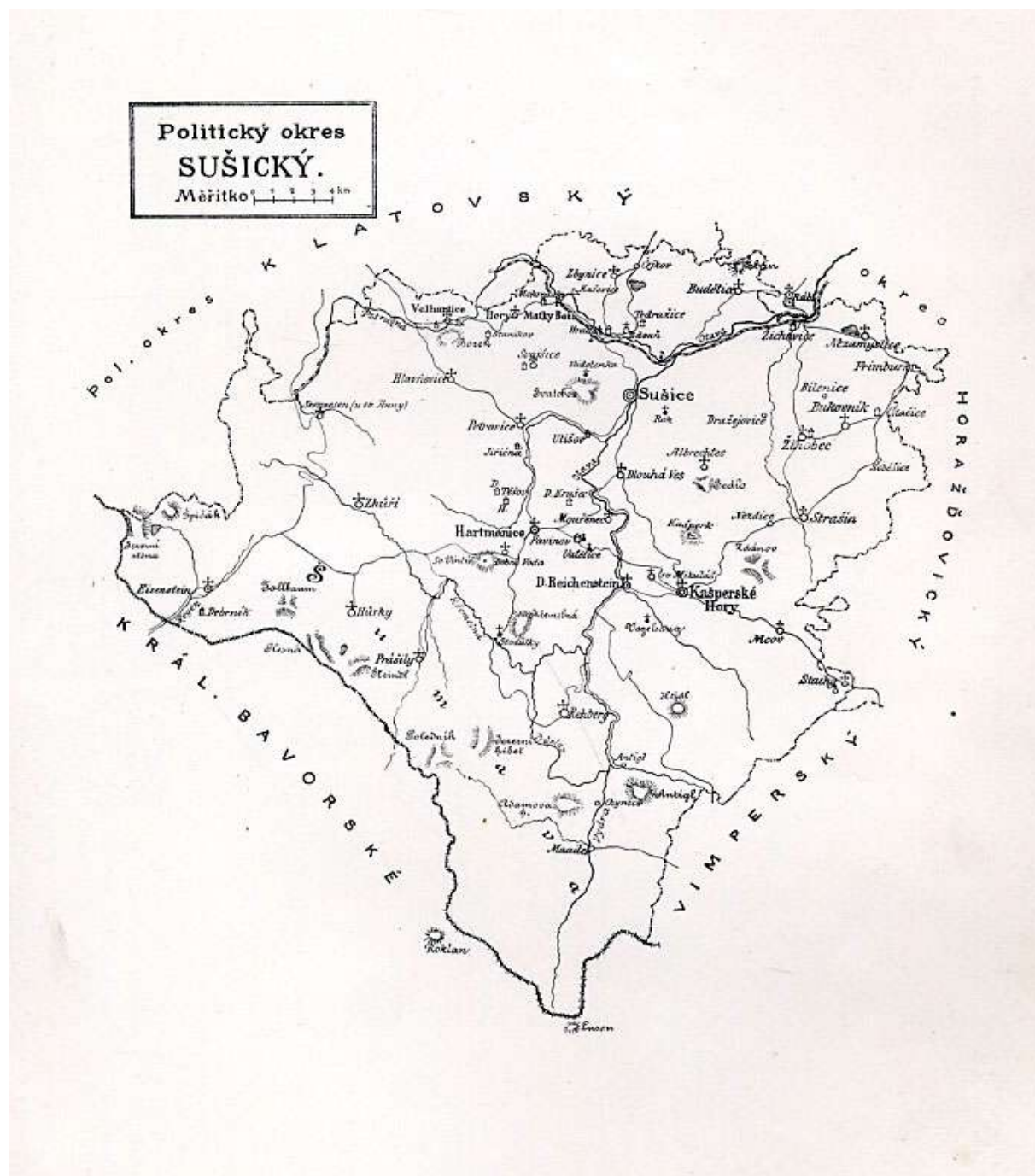
Rothsaifen – Červená

Salusch – Záluží
Sattelberg – Sedlo
Schüttenhoffen – Sušice
Stadeln – Stodůlky
Stepanitz - Štěpanice
Straschin – Strašín
Stubenbach – Prášíly
Wattetitz - Vatětice
Ziegenruk – Kozí Hřbety
Zwoischen - Svojše

10.1.4 Příloha číslo 4: Bývalý politický sušický okres vymezený v roce 1900

Mapa zobrazena pro zpřesnění a vymezení užívaného pojmu Sušicko.

Zdroj: <<http://depositum.cz/knihovny/pamatky/strom.clanek.php?clanek=4970>>.

10.1.5 Příloha číslo 5: Internovaní Němci v Sušici

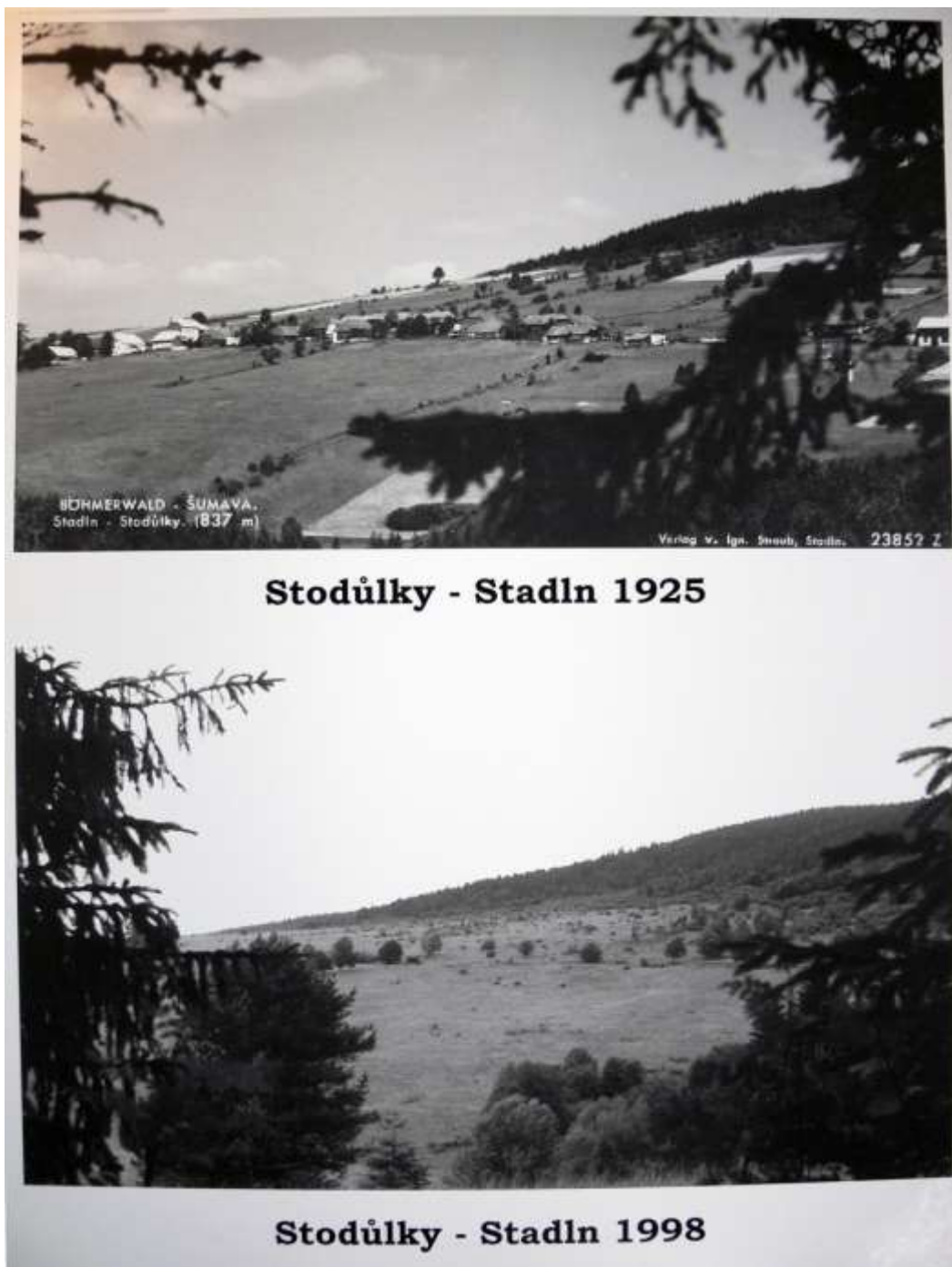
Zdroj: Archiv Muzea Šumavy v Sušici.

10.1.6 Příloha číslo 6: Zaniklá obec Stodůlky

Obec Stodůlky (Stadeln), která svou rozlohou patřila na počátku minulého století ihned po Praze k druhé největší politické obci na území Čech. Tato obec mívala dva mlýny, pilu, školu a několik hostinců a též velkou mešní kapli sv. Šebestiána z konce sedmnáctého století (Horpeniak 2007: 11).

Zdroj: Ze soukromého archivu JUDr. Ondřeje Kulhavého – fotografie vystavena v Horské synagoze v Hartmanicích.

10.1.7 Příloha číslo 7: Zaniklá obec Hůrka

Obec Hůrka (Hurkenthal), slavná sklářská obec spojená zejména se sklářkou rodinou Ábelů. Kromě skláren zde také stával zámček, hostinec, pošta, dva mlýny a lesovna <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1436411>>.

Zdroj: Ze soukromého archivu JUDr. Ondřeje Kulhavého – fotografie vystavena v Horské synagoze v Hartmanicích.

Hůrka - Hurkenthal 1936

Hůrka - Hurkenthal 2006

10.1.8 Příloha číslo 8: Zaniklá obec Zhůří

Obec Zhůří (Haidl am Ahornberg) s farním kostelem Nejsvětější Trojice, kde mezi válkami žilo šest stovek obyvatel, stálo zde téměř sto domů, pošta, četnická stanice a trojtřídní německá škola.

Zdroj: Ze soukromého archivu JUDr. Ondřeje Kulhavého – fotografie vystavena v Horské synagoze v Hartmanicích.

Zhůří - Haidl 1929

Zhůří - Haidl 1998

10.1.9 Příloha číslo 9: Zaniklá fara v Prášilech

V obci Prášily (Stubenbach) se nacházel barokní kostel sv. Prokopa z roku 1800, byl společně s přílehlou farou v roce 1972 zbourán <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1436411>>.

Zdroj: Ze soukromého archivu JUDr. Ondřeje Kulhavého – fotografie vystavena v Horské synagoze v Hartmanicích.

Prášily fara - Stubenbach Pfarrhaus 1930

Prášily fara - Stubenbach Pfarrhaus 2005

10.1.10 Příloha číslo 10: Neprostupná železná opona u hranic s kapitalistickým Bavorskem

Tato část železné opony se nachází poblíž jezera Laka. Hranice byla střežena pomocí ostnatého drátu.

Zdroj: Ze soukromého archivu narátora Františka.

10.1.11 Příloha číslo 11: Železná opona u hranic s Bavorskem se zaměřením na ostnaté dráty a pozorovací strážní věž PS

Zdroj: Ze soukromého archivu narátora Františka.

10.1.12 Příloha číslo 12: Hraniční pásmo

V popředí fotografie se nachází cedule s nápisem „*POZOR! Hraniční pásmo! Vstup jen na povolení!*“ Tyto výstražné cedulky lemovaly celé tzv. hraniční pásmo.

Zdroj: Ze soukromého archivu narátora Františka.

10.1.13 Příloha číslo 13: Volyňské kolchoznice

Volyňské kolchoznice z vesnice Olšanka – kvůli politické situaci, která na Volyni již vládla, zvolila celá řada volyňských obyvatel českého původu ve čtyřicátých letech dvacátého století reemigraci do Československa.

Zdroj: Ze soukromého archivu narátorky Věry.

10.1.14 Příloha číslo 14: Kostel svatého Mořice na Mouřenci

Pozdně románský kostel pocházející z přelomu 12. a 13. století. Kostel sloužil po staletí jako farní pro německé osadníky. Tento kostel byl restaurován v letech 1991 – 1993 spolkem „Deutscher Böhmerwaldbund, Förderkreis St. Maurenzen“ se sídlem v Mnichově. Zdroj: Ze soukromého archivu JUDr. Ondřeje Kulhavého.

